

KEMÉNY JÁNOS
A Kecskeméti Alreáltanoda
(1857–1861)

A reáliskola a középiskola sajátos típusa volt hazánkban 1849–1943 között. A Thun-féle oktatási reform, az 1849. szeptember 14-én Bécsben kiadott „Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich” rendelkezett először az al- és főreáliskolák szervezéséről. A helyi feltételekhez szervezetével és tantervével egyaránt rugalmasan alkalmazkodó két-, három- vagy négyosztályos alreáliskola az ipari, kereskedelmi és földműves foglalkozásokra való előkészítést szolgálta. A főreáliskola, amely a felsőfokú technikai és műszaki tanulmányokra készítette elő, az inkább elméleti képzést nyújtó gimnáziumtól eltérően, klasszikus nyelvek nélkül, a természettudományok előtérbe helyezésével igyekezett a céljait megvalósítani.¹

A rendelkezés szerint alreáliskola állhatott fenn magában is, főreáliskola azonban nem. Az alreáliskola általában három elméleti és egy gyakorlati évfolyamból állt. Főreáliskola szervezése esetén a három alreáltanodai osztályra három felsőbb osztály épült.²

Az „Entwurf” végrehajtása a gimnáziumok szervezeti reformjával indult meg. Az addigi hatosztályos nagygimnáziumok és a különálló, kétéves bölcsészeti tanfolyamok szerves összekapcsolásából alakult ki a nyolcosztályos gimnázium, két tagozattal: a négyosztályos algimnáziummal és az ugyancsak négyosztályos főgimnáziummal. Az algimnázium tananyaga viszonylag egységes egészet képezett, célja egyrészt az volt, hogy a főgimnázium számára lerakja az alapot, másrészt hogy szerényebb mértékű általános képzést nyújtson azoknak, akik tanulmányaikat nem kívánták folytatni.

Az átszervezés rövid idő alatt teljesen átalakította a középiskolák hagyományos szervezetét. Ahol volt bölcsészeti tanfolyam, ott megtörtént az összeolvastás, másutt a hetedik és nyolcadik osztályt újonnan kellett megszervezni. A hatosztályos nagygimnáziumok jelentős része azonban négyosztályosra olvadt. Több gimnázium megszűnt, néhány pedig több éves szünet után alreáliskolává alakult át.³

Az első teljes – három alreál- és három főreáliskolai osztályból álló – reáliskola Pozsonyban nyílt meg 1850-ben. Ezt követte a soproni 1851-ben, a győri 1852-ben, a szegedi 1853-ban, a pesti 1854-ben, a budai és a székesfehérvári 1855-ben, a körmöcbányai 1856-ban, a pécsi, az esztergomi és sümegi 1857-ben, valamint a kassai 1858-ban.⁴ Az első alreáliskolák létrejöttéről nincsenek hasonló adataink. Berzeviczy Albert szerint 1857-ben Miskolcon, Versecen, Zomborban, Zággráiban, Brassóban és Felsőlővön működtek ilyen iskolák.⁵

Az „Entwurf” a reáliskola megteremtésével kettősséget hozott a középfokú oktatásba, amely csak az 1934. évi XI. tc. kiadásával szűnt meg. A reáliskolák – majd mellettük a reálgimnáziumok – szerepének megítélése korszakonként változó. A két világháború közötti Magyarország kultúrpolitikája kevés rokonszenvet tanúsított irántuk. – „A középiskola differenciálódása megfelel talán a XIX. század második felében uralkodó specializáló iránynak, az általános műveltség elvétől mindinkább eltávo-

¹ Pedagógiai Lexikon IV. k. Szerk.: Nagy Sándor. Bp. 1979. 24.

² Köte Sándor: Közoktatás és pedagógia az abszolutizmus és a dualizmus korában (1848–1918). Bp. 1975. 23.

³ Findczy Ernő: A magyarországi középiskolák múltja és jelene. Bp. 1896. 74–75.

⁴ Mayer József: A reáliskola egykor és most. Bp. 1887. 3.

⁵ Berzeviczy Albert: Az abszolutizmus kora Magyarországon 1849–1865. Bp. 1925. II. k. 133.

lodó szakműveltségi gondolatnak, de egészségesnek semmi esetre sem mondható” – alapította meg a képviselőház közoktatásügyi bizottsága a középiskolai törvénytervezet tárgyalásakor.⁶ Tagadhatatlan azonban, hogy hátrányai ellenére – melyek között a legjelentősebb az volt, hogy a reáliskolai érettségi latin és görög különbözeti nyelvvizsga nélkül csak a műegyetemre, a tudományegyetemek természet-tudományi karára, a tanárképzők vonatkozó szakjaira, illetve a bányászati, erdészeti és gazdasági akadémiára való felvételre jogosított⁷ – ezekben az iskolákban nőtt fel a magyar műszaki értelmiség.

Kecskemét iskolaügye a szabadságharc leverése után

A Thun-féle oktatási reform nemcsak a középfokú oktatással foglalkozott. Kötelezővé és ingyenessé tette az iskolalátogatást a 6–12 éves korú gyermekek számára. Ha a gyermek középiskolában nem folytatta a tanulmányait, ismétlő, illetve vasárnapi iskola látogatására kötelezték.⁸ Mivel az elemi iskolára vonatkozó rendelkezés széles rétegeket érintett, ehhez a területhez kapcsolódnak a változás első jelei Kecskeméten is.

A város 1851. augusztus 3-i közseggtanács-ülésén felolvasták Horváth Mihály cs. kir. megyefőnök rendeletét, mely szerint a város nagy kiterjedése miatt szükség van kerületi iskolák felállítására, a működő népiskolák többsége pedig sürgős javítást igényel. Utasította a város vezetőit, hogy az illetékes egyházi elöljárókkal egyetértésben a kor igényeinek megfelelő intézkedést hozzon a helyi iskolaügy rendezésére, és amennyiben szükséges, határozza meg a lakosságra kivetendő költségeket is.

A feladat elvégzésére a közseggtanács bizottságot küldött ki. A bizottság által a testület elé terjesztett beszámoló a következő megállapításokat tartalmazta:

1. A rk. elemi iskolákban 8 tanító irányításával 8 tanteremben kb 400 m² területen 1169 tanuló oktatott. A tanulók száma a nyári hónapokban még gyarapodott azzal, hogy a szegényebb szülők, akik gyermekeiket télen nem tudták megfelelő ruházattal ellátni, a jobb idő beálltával iskolába küldték gyermekeiket. Mindez nagy zsúfoltságot okozott, és számottevően gátolta az eredményes munkát. A bizottság azt javasolta, hogy a meglévőkhöz kívül a város külterületén két vagy három helyen létesítsenek iskolát. Ezzel nemcsak a zsúfoltság lenne leküzdhető, hanem az iskolák közelsége miatt a belvárosi iskoláktól távolabb lakó szülők is könnyebben tudnák taníttatni gyermekeiket.
2. Amíg az elemi iskolákban nagyon magas volt az osztálylétszám, addig a rk. gimnázium negyedik osztályának csak 56 tanulója volt. A gimnáziumigazgató megítélése szerint a 10 frt tandíj okozta az alacsonylétszámot. Javaslatként felmerült, hogy a birodalmi kormányhoz kellene fordulni a tandíjfizetési kötelezettség alóli felmentésért. Hivatkoztak arra, hogy Szegeden ez már megvalósult, ott a város által alapított iskolákban a helybeli tanulóknak nem kell tandíjat fizetniük.

A közseggtanács-ülés megállapította, hogy a város szegény lakosai részben a magas tandíj, részben pedig az iskolák aránytalan elhelyezkedése miatt nem tudják taníttatni a gyermekeiket. Kimondta, hogy a vallásfelekezetek közötti egyetértés megőrzésével közös népiskolákat kell felállítani, amelyek működésének fedezéséhez szükséges pénz a lakosságra kivetendő adó útján kell biztosítani.⁹

Ezt követően az augusztus 17-i tanácsülés foglalkozott a tanügyi helyzettel. Csányi János tanácsok felügyeleti joga megmarad. Az ágostai evangélikus egyház elutasította a javaslatot, míg a görög elfogadott határozatot azzal, hogy vitassák meg a felekezetek javaslatait és költségterveit. A helvét egyház képviselője úgy nyilatkozott, hogy a közös iskolák felállításának eszméjét csak akkor fogadják el, ha azokat közköltségen létesítik, szoros kapcsolatba hozzák őket a felsőbb iskolákkal, és az egyház-tanácsok felügyeleti joga megmarad. Az ágostai evangélikus egyház elutasította a javaslatot, míg a görög nem egyesült és az izraelita egyház képviselője csak az elemi iskolák kérdésével kívánt foglalkozni. Az ülésen éles vita bontakozott ki, melynek során három megoldásra váró kérdés merült fel:

⁶ Magyar Törvénytár. 1934. évi törvénycikkek. Bp. 1935. 83.

⁷ 1883. évi XXX. tc. 26. §.

⁸ Magyarország története 1848–1890. Főszerk.: Kovács Endre. Bp. 1979. 468.

⁹ BKML. Kecskemét város közseggtanácsának és tanácsának jegyzőkönyvei – a továbbiakban: városi jkv. – 1851. III. k. 17–20.

1. Csupán népiskolákat állítsanak-e fel, vagy azokkal szerves kapcsolatban álló felsőbb iskolákat is;
 2. Mivel az állam a felsőbb iskolákról sokkal inkább gondoskodik, ne inkább felsőbb iskolákat állítsanak-e fel;

3. Milyen módon fedezzék a felmerülő költségeket.

A tanács úgy határozott, hogy a közművelődés ügyének előmozdítása érdekében az elemi iskolákra épülő felsőbb iskolák létesítését fogja szorgalmazni.¹⁰

A gyakorlati megvalósítás azonban váratott magára. Hajagos Illés polgármester két évvel később csak azért tért vissza a kérdésre, mert megtudta, hogy a kereskedelmi- és iparkamara felterjesztést tett a reáliskolák felállítására vonatkozóan, amelyben Kecskemétet is számításba vette. Elmondta, hogy a Kereskedelmi Minisztérium elsősorban a városok anyagi támogatásától függően dönt majd arról, hogy hol és hány osztályos iskolát állítsanak fel.¹¹

Ezt követően az 1853. november 5-i tanácsülés jegyzőkönyve rögzítette a reáliskola felállításának irányába mutatott eseményt. Bódogh Antal főbíró Haas Mihály cs. kir. iskolafelügyelőnek a rk. egyháztanácsnál tett látogatásáról számolt be. Az iskolafelügyelő szerint a rk. gimnázium nem felel meg a követelményeknek, helyette reáliskola felállítását ajánlotta. Mindenekelőtt azonban egy városi rajz- és vasárnapi iskola felállítását sürgette.¹²

December 5-én a ref. gimnázium gondjairól tárgyalt a városi tanács. Tormássy Mihály ref. egyházgondnok kérelmet terjesztett elő, amelyben kifejtette, hogy a korábban országszerte jó hírnévnek örvendő intézmény működése veszélyben van. A néhány éve bevezetett új tanrendszer – az „Entwurf” – az oktatók számát háromszorosára emelte, így az iskolafenntartási költségek jelentősen megemelkedtek. A ref. egyház minden áldozatkészsége ellenére sem képes előteremteni a szükséges költségeket, ezért arra kérte a városi tanácsot, hogy kösse össze a gimnáziumot reáliskolával, és legalább 300 hold föld átengedésével segítse. A városi tanács bizottságot küldött ki a körülmények alapos megvizsgálására, egyéb azonban nem történt az ügyben.¹³

Az iskolaügy megoldása csak 1855-ben vett újabb lendületet, amikor a városi tanács a tanügyi helyzet átfogó megoldására 11 tagú Tanügyi Bizottságot küldött ki. Tagjai között volt Tatay András ref. teológus professor és a várostörténet-író Hornyik János.¹⁴ A bizottság igen alapos, a helyi gondokat messzemenően figyelembe vevő jelentését az 1855. szeptember 3–7-i községtanács-ülés tárgyalta. A jelentés szerint az 1850. évi hivatalos összeírás alapján a város 30 957 lakosából 2097 volt az elemi iskolai tanulók száma, akik a város 20 iskolájában tanultak. Az iskolákat négy hitfelekezet tartotta fenn. A katolikusok 10 iskolájába 1100 tanuló járt, a reformátusok 8 iskolájába 900, az ágostai evangélikusok 1 iskolájába 90, a görög nem egyesült egyház ugyancsak 1 iskolájába 7. Egyes alsóbb osztályokban nemritkán 150–180 tanuló is szorongott. A bizottság megállapította, hogy közös iskolák felállítását a felekezeti elkülönültség akadályozza. Felhívta a figyelmet arra is, hogy az elemi iskolai tanítók nincsenek kellőképpen megfizetve. Az évi fizetésük 400 frt ugyan, de a ténylegesen kifizetett összeg ennek jóval alatta maradt, és ezért az egyházak nap mint nap sürgették a tanítók fizetésének felemelését.

Beszámolt arról, hogy vasárnapi iskolát csak a ref. egyház létesített. Itt a ref. gimnázium tanárai és lelkeszei ingyen tanítottak, de rajztanítás – amire ezekben az iskolákban általában a legnagyobb súlyt fektették – nem folyt. A város a vasárnapi iskolák problémáinak megoldására nem tett lépéseket. A pusztai iskolák ügyében mindössze annyi történt, hogy a Nyiri pusztában évek óta munkálkodó kertészt, aki évente 40–45 gyermeket tanított meg a betűvetésre, 1855-től a ref. egyház 10 frt-tal segítette.

A bizottság javaslata szerint a meglévő elemi iskolákhoz további 8 – 5 rk. és 3 ref. – szervezésre lenne szükség. Ezeket úgy kellene elhelyezni, hogy a lakosság rossz idő esetén is iskolába küldhesse a gyermekeket. A vasárnapi iskolák problémájának rendezésére a következőket javasolta: A már fennálló iskolaépületekben létre kell hozni két – egy rk. és egy ref. – iskolát, három-három osztállyal.

¹⁰ Ua. 1851. III. k. 105–107.

¹¹ Ua. 1853. I. k. 335–336.

¹² Ua. 1853. III. k. 298.

¹³ Ua. 1853. III. k. 484–486.

¹⁴ Ua. 1855. II. k. 352–356.

Az oktatást az elemi iskolák felső osztályaiban működő tanítók látnák el 60 frt tiszteletdíj mellett, míg a hitoktatásról és az iskolák felügyeletéről a felekezeteknek kellene gondoskodniuk. A rajzitanítás kérdése azonban továbbra is megoldatlan maradt volna, mivel a gimnáziumokban sem volt rajzoktatás és rajztanár. A bizottság emiatt 600 frt évi fizetésért egy rendes rajztanár meghívását szorgalmazta a közeljövőben felállítandó reáliskolába, aki a vasárnapi iskolákban is köteles lesz a rajzot oktatni. A 2045 puszta család gyermekei iskolázta-ásának megoldására 12 puszta elemi iskola létrehozását javasolta a bizottság. A 12 iskolába 12 tanító működött volna, évi 200 frt és 4 hold illetményföld javadalmazással.

Az alsó fokú tanintézetek helyzetének elemzése után a gimnáziumok működését vizsgálta meg a bizottság. Megállapította, hogy amíg más városokban állami támogatással állítanak fel gimnáziumokat, addig Kecskeméten úgy a ref. főiskola, mint a ref. és a rk. főgimnázium fokozatosan veszített a jelentőségéből. A rk. főgimnázium előbb aléimnáziummá alakult át, most pedig a megszüntetés veszélyével, illetve reáliskolává való átalakítással kell szembenéznie. A város lakosságának közös érdeke, hogy felkarolja a reáliskola létesítésének ügyét, és ezáltal biztosítsa a két gimnázium fennmaradását. A reáliskola felállításához a korábban említett rajztanáron kívül 6 tanárra lenne szükség, fejenként 600 frt évi fizetéssel. A reáliskola 3 osztályos lenne, ezért a működéséhez 3 tanterem-biztosítása szükséges.

A Tanügyi Bizottság javaslatának megvalósulása esetén 2 főgimnázium, 1 reáliskola, 28 belső elemi és 12 puszta elemi iskola működött volna Kecskeméten. A tanügyi kiadásokat a bizottság vagy az egyenes adó után kivetendő pótdíjból, vagy Szentkirály, Borbás és Felső-Alpár puszták eladásából befolyó pénzből¹⁵ javasolta fedezni.

A tanácsülés a javaslat nyomán úgy határozott, hogy a népnevelés és a közoktatás színvonalának emelése érdekében fel kell állítani a reáliskolát, és az elemi iskolák számát felekezeti különbség nélkül emelni kell. A javasolt 12 puszta elemi iskola helyett csak 10-nek a felállítását engedélyezte. Az iskolák fenntartását a határozat szerint a pusztákért befolyó tőke 6%-os kamatából, azaz 21 280 frt-ból kell fedezni évről évre. Ebből a 7 reáliskolai tanár és a 10 puszta elemi iskolai tanító évi fizetése, valamint a 6 vasárnapi iskolai tanító tiszteletdíja együttesen 6560 frt-ot tett ki. A fennmaradó összeget a tanács az iskolák fenntartására szánta. A tanintézetek felszreelését a korábbi gyakorlatnak megfelelően az egyházakra bízta a tanács. Megszabta, hogy a rk. egyház 14, a ref. egyház pedig 11 elemi iskolát létesíthet. Az iskolák működésének és a tanulók tanulmányi előmenetelének ellenőrzésére tanfelügyelőket nevezett ki: a rk. egyházhoz Horváth Döme, a ref. egyházhoz Csányi János, az ág. ev. egyházhoz Gömöry Frigyes és a görög nem egyesült egyházhoz Pacsu Gergely tanácsnokot. A reáliskolát nyilvános városi tanintézetnek szánta a tanács, ahol felekezeti különbség nélkül minden tanuló részese lehet az oktatásnak.¹⁶

A községtanácsnak a városi nyilvános, háromosztályos alreáliskola létesítéséről hozott határozatát a helytartótanács az 1856. november 20-án kelt, 3900 sz. leiratával hagyta jóvá.¹⁷

A reáliskola elhelyezése, fenntartási gondjai

A reáliskola megnyitáskor ideiglenesen a rk. gimnázium épületében kapott egy tantermet és egy rajztermet. Ebben a rajzteremben folyt a gimnáziumi tanulók és az iparostanonok rajzoktatása is.¹⁸ Horváth Döme tanfelügyelő az első tanév végének közeledtével felhívta a községtanács figyelmét arra, hogy a következő tanévben meg fog nyúlni a reáliskola második osztálya, ezért az iskola számára egy új, bb tantermet kell biztosítani. Az elhelyezés a tanfelügyelő véleménye szerint a gimnázium épületének alsó részében lévő egyik terem átalakításával megoldható. Jelezte azonban, hogy mivel a har-

¹⁵ Az 1855. június 11-i községtanács-ülés határozott arról, hogy a városnak ezeket a pusztáit eladják. – BKML. A Kecskeméti Alreáltanoda történetkönyve – a továbbiakban: történetkönyv – 2–4.

¹⁶ Városi jkv. 1855. II. k. 352–376.

¹⁷ Történetkönyv 4.

¹⁸ Ua. 11.

madik tanévtől kezdve már egy fizikai teremre és könyvtárra is szükség lesz, és ennyi helyiség a gimnázium épületében már nem biztosítható, szükséges lenne megfelelő épületről gondoskodni.¹⁹

Az iskola harmadik osztályának megnyitására az 1858/59-es tanévben került sor. Az intézmény elhelyezésében azonban nem történt változás, ami nagy zsúfoltságot okozott. Az első és a második osztály tantermei egyúttal rajzteremként is szolgáltak. A harmadik osztály óráit az első hetekben a gimnázium előcsarnokában tartották, majd egy magánházban – a Templom utcában lévő Frankó-féle házban – béreltek ki két szobát. A kényszerű elkülönítettség károsan befolyásolta a tanítást, és veszélyt jelentett a tanárok egészségére is. Az önálló iskolaépület lehetősége a városi pénztár nagyarányú lekötöttsége miatt a mind távolabbi jövőbe tolódott. Az iskola igazgatójának szavai híven tükrözik a gondokat: „Ha a nemes város a tanoda felvirágzását óhajtja, akkor az eddigi toldozás-foldozás helyébe rögtön gyökeres, erélyes intézkedéseket léptessen életbe, különösen a helyiséget illetőleg, mihez a tanodai szerelvényeket, segédszereket... csatoljuk.... Áldozik ugyan a nemes város az iskolákra; de az áldozat gyümölcsözésével, a kezeléssel többet kellene törődnie.”²⁰

A községtanács 1859. augusztus 22-én foglalkozott ismét a reáliskola elhelyezési gondjával, Hajagos Illés polgármester előterjesztésére. A polgármester beszámolt arról, hogy a reáliskolai osztályok megosztottsága károsan befolyásolta az oktatás eredményességét. Elmondta, hogy az 1859/60-as tanévtől a rk. gimnáziumot főgimnáziummá szervezik át, ezért el kell onnan távolítani a reáliskolai osztályokat. Mivel a város új iskola építését most nem tudta vállalni, ismét csak egy magánház kibérléséről lehetett szó. A polgármester a belső búzapiacra lévő Csillag-féle ház bérbe vételét javasolta. Megítélése szerint a ház megfelel a kívánalmaknak. Két tágas, utcára nyúló szoba, egy konyha, amely a kémiai kísérletek helyéül szolgálhat, két kisebb szoba, egy tágas kamra és egy kis szoba található benne. A kamra melletti kis terem átvágásával kialakítható egy nagyobb tanterem, ha a háztulajdonos hozzájárul az átalakításhoz. Az átalakítási költségeket a város viseli. A szükséges tantermeken kívül marad még egy szoba, amelyet az iskolafelügyelő rendelkezésére bocsáthatnának. A tanszereket az eddig éléskamrának használt helyiségben tárolnák. A ház évi haszonbérlete 400 forint, és több évre is kibérelhető.

A testület az égető szükség megoldására alkalmasnak találta a polgármester javaslatát, és megbízta, hogy a házat három évre bérelje ki. Vállalta az átalakítási költségek fedezését is. Kikötötte, hogy a tulajdonos a birtokában maradó részt is engedje át, de legalább a lovait máshol helyezze el, mert azok zavarják az oktatást.²¹

Az aggodalmat hamarosan igazolta a gyakorlat. A város kialakította a rajztermet, új kályhákkal, ajtókkal és ablakokkal látta el a tantermeket. Az iskolaigazgató véleménye szerint a tantermek a tanulók csekély számához képest elég tágasak voltak, de a rajzterem nem felelt meg a kívánalmaknak. Nehezményezte azonban, hogy a háztulajdonos birtokában maradt a pince, a padlás, az istállók, a raktár, az udvar, melyeket éppen úgy használt, mint korábban, sőt az udvart faraktárnak alakította ki, és az egész tanévben zavarta a tanítást.²²

A reáliskola megszűnéséig nem történt változás az elhelyezésben. Mindvégig a Csillag Mártontól bérelt házban folyt az oktatás.²³

Az osztályok fűtése és tisztántartása is gondot okozott az iskolának. A gimnázium igazgatója már 1857 szeptemberében tiltakozott az ellen, hogy a reáliskolai osztályok fűtésének és takarításának költségeit a gimnázium fedezze. A tanács elismerte a kívánság jogosságát, és mivel a gimnáziumban a fűtést a tanulóktól szedett fűtési díjból fedezték, a jövőre vonatkozóan a reáliskolai tanulóktól is fűtési díj szedését határozta el. Ha az így befolyó pénz nem elegendő, a városi pénztár kiegészíti az összeget. Utasította Horváth Döme tanfelügyelőt, hogy a körülmények alapos vizsgálata után nyújtson be javaslatot a tanácshoz arról, hogy egy-egy reáliskolai tanuló milyen összeget fizessen fűtési díj címén.²⁴

¹⁹ Városi jkv. 1857. II. k. 352. sz. bejegyzés.

²⁰ Történetkönyv 16–17.

²¹ Városi jkv. 1859. II. k. 421. sz. bejegyzés.

²² Történetkönyv 19.

²³ Városi jkv. 1860. III. k. 771. sz. bejegyzés.

²⁴ Ua. 1857. II. k. 415. sz. bejegyzés.

Az 1857/58-as tanévtől kezdve egy fűtőt és az iskola szegényebb tanulói közül egy ún. kulcsár-diákat fogadott fel a tanfelügyelő. A kulcsár- vagy szolgadiák feladata a tantermek rendben tartása volt.²⁵ A fűtő munkakörébe a favágás, a fűtés és a sepregetés tartozott. A kulcsárdiák havi 2–3 frt, a fűtő havi 4–6 frt fizetést kapott.²⁶

A tanfelügyelő a fűtési idény beköszöntése előtt többször felhívta a tanács figyelmét a fahiányra. Így volt ez az 1859. október 18-i jelentésében is, amikor kérte a várost, hogy november 1-ig 10 öl fát szállíttasson az iskolába.²⁷ A figyelmeztetéseknek nem sok foganatjuk volt, amit bizonyít Lubrich Ágoston igazgató 1860. október 15-i levele, amellyel az iskola súlyos fűtési gondja miatt fordult a tanácshoz. Elmondta, hogy fát csak akkor hoznak, amikor a hideg falak között a tanulók némelyike már megbetegedett. Akkor beszállítanak egy, fél, sőt néha csak negyed ölt, de fűteni még ezután sem lehet, mert ki kell várniuk, amíg a fűtő ráér felválni. A fa általában rossz, nedves, nyers, több gőzt fejleszt a földkemencék szétrepesztésére, mint amennyi meleget ad. A város is beláthatná, hogy az igazgató jobb célra is fordíthatná az idejét, minthogy minden fél öl fáért ötször-tízszer szaladgáljon, vagy hajdú módjára a városházára küldözgessen. Kérte a várost, hogy egyben adja meg az iskola négy tantermének fűtéséhez szükséges fát, hogy a fűtő idejében fel tudja vágni.²⁸

A tanfelügyelő az 1860. november 1-i jelentésében ismét kérte a polgármestert, utasítsa a gazdasági osztályt, hogy 5–6 öl tűzifát azonnal szállíttasson az iskolának, mert különben a tanórák nem lesznek megtarthatók.²⁹ A december 17-i jelentésében is kitért arra, hogy az iskola fája fogytán van, és ismételtén kérte a polgármesteri hivatalt, hogy gondoskodjék tűzifáról.³⁰

A reálisiskola létrehozásával a város a rk. gimnáziumot igyekezett megmenteni a cs. kir. iskolafelügyelő által kilátásba helyezett átszervezéstől. Az új iskolának épp ezért a rk. gimnázium adott helyet, ahonnan akkor, amikor annak megszüntetésétől már nem kellett tartani, sőt főgimnáziummá lett, a reálisiskolának távoznia kellett. Az elhelyezése mindvégig ideiglenes, iskolához méltatlan volt, tanárainak és diákjainak naponta kellett szembenézniük a normális munkát akadályozó körülményekkel.

Az iskola működése, tantervi követelményei, felszereltsége

Az alreálisiskola első tanéve 1857. február 4-én, a következők a helytartótanácsi rendelkezéseknek megfelelően október 1-én kezdődtek. A tanévnnyitót megelőzően került sor a felvételi vizsgákra. A második félév március 1-én kezdődött. A tanév augusztus 1-én tanévzáró ünnepellyel fejeződött be, ahol a tanulók kézhez kapták a bizonyítványukat. Az év végi ún. áttételi vizsgák július második felében zajlottak Iskolai szünet év közben a nagy egyházi ünnepek – karácsony, húsvét, pünkösd – táján volt.³¹

Az iskola működéséről 1859-ben és 1860-ban az igazgató szerkesztésében iskolai értesítő adtak ki.³² Az 1858/59-es tanévről szóló „Tudósítvány” az igazgató „Gymnasiumokat állítsunk-e, vagy reáلتanodákat” című cikkét, az iskola történetének vázlatát, a tanári kar névsorát, a tantárgyak osztályonkénti felosztását és tantervi kivonatát, a tanulók névsorát és év végi minősítését tartalmazta. Az 1859/60-as értesítőben az előbbinél nagyobb teret kaptak a nagyközönséghez szóló felhívások, iskolanepszerűsítő írások, mint pl. Szabó József tanár „Helybeli viszonyaink, némi jótanács és fölvilágosítás az illetőknek” című munkája, amely 26 oldalon igyekezett kedvet csinálni az iskolához, ismer-

²⁵ BKML. A Kecskeméti Alreáltanoda tanértekezleteinek jegyzőkönyvei – a továbbiakban: tanértekezlet i. jkv. – 1861. július 31.

²⁶ Városi jkv. 1860. I. k. 264. sz., 1860. III. k. 822. sz. és 1861. I. k. 251. sz. bejegyzés.

²⁷ Ua. 1859. II. k. 606. sz. bejegyzés.

²⁸ BKML. Kecskemét város Tanácsának iratai – a továbbiakban: tanácsi ir. – 9686/1860. Alapszám: 11 241/1860.

²⁹ Ua. 10 098/1860. Alapsz.: ua.

³⁰ Ua. 11 241/1860.

³¹ Tudósítvány a kecskeméti városi teljes al-reáلتanodáról 1858/9-ki tanévre. Kecskemét, 1859. – a továbbiakban: Tudósítvány az 1858/59-es tanévről – 22.

³² Lásd előbb, és: Tudósítvány a kecskeméti városi teljes al-reáلتanodáról 1859/60-ki tanévre. Kecskemét, 1860. – a továbbiakban: Tudósítvány az 1859/60-as tanévről.

tetve céljait, működését és terveit. Ez a kiadvány is közzölte az iskolaévben lezajlott fontos eseményeket, összefoglalót adott a tantárgyakról, közzétette a tanulói névsort és ismerte a következő tanévre vonatkozó fontos tudnivalókat.

Az alreáliskola tantervei az 1858/59, 1859/60. és 1860/61. tanévből maradtak fent.³³ A tananyagban ez idő alatt a magyar nyelv kivételével nem volt változás. Mindhárom osztályban heti 30 órában folyt a tanítás. Az órák tantárgyankénti megoszlását az alábbi táblázat tartalmazza:

A tantárgy megnevezése	A heti óraszám az		
	I.	II.	III.
	osztályban		
Magyar nyelv	4	4	4
Hittan	2	2	2
Német nyelv	3	3	3
Földrajz és történelem	3	2	2
Természettan	2	3	6
Természetrajz	2	1	—
Mennyiségtan	4	4	3
Rajz és ezzel összekötött mértan	7	8	5
Építészet	—	—	2
Szépírás	2	2	2
Ének	1	1	1

Mindhárom osztályban 10 tantárgyat tanítottak. Változás mindössze annyi volt, hogy a harmadik osztályban természetrájz helyett építészetet oktattak.

A tantárgyakon belüli nagyobb tematikai egységeket és a használatban lévő kézikönyveket (a továbbiakban: kk) a következőkben ismertetem. A kézikönyvek kiadási helyét, idejét és terjedelmét nem közlöm. Ezeket az adatokat a hivatkozott források sem tartalmazzák. A témajegyzékbe a korabeli megnevezéseket vettem át. Ott, ahol ezek a mai olvasó számára idegenek, az első előfordulás után jegyzetben közlöm a szómagyarázatot vagy a modern megfelelőt.

Magyar nyelv

I. o. Elemi alaktan, úgymint: betű-, szó és mondat. Olvasmányok a gondolatkör tágitására, a szó- és írásbeli gondolat kifejezés ügyesítésére. Kk: Magyar nyelvtan a gymnasiumok II. o. számára és Szvorényi: Olvasókönyv II. k.

II. o. Az 1858/59-es tanévben: Egyszerű és összetett mondatok. Szókötés.³⁴ Elbeszélések és leírások gyakorlása tanári előadás alapján. Kk: Magyar szókötés a gymnasiumok III. o. számára és Szvorényi: Olvasókönyv III. k.

Az 1859/60-as és az 1860/61-es tanévben: Mondattan, — az egyszerű mondat, a különféle beszédrészek³⁵ használata, többszörös mondat,³⁶ a mondatok megrövidítése, szórend, körmondat, íráspontozás,³⁷ helyesírás. Kk: Gyurics: Mondattan.

III. o. Az 1858/59-es tanévben: Nagyobb elbeszélések, leírások, epikai költemények földolgozása, egy rész a hangmértanból³⁸ is. Az összetett mondatok. A polgári ügyiratok különféle nemei. Kk: Szvorényi: Olvasókönyv IV. k. és Fogalmazástan.

³³ BKML. A Kecskeméti Alreáliskola tantervei. — A tananyagot e tantervek és a tudósítványok „Az eléadott tantárgyak vázlata” című fejezetei alapján közlöm. Tudósítvány az 1858/59-es tanévről 24–27. és Tudósítvány az 1859/60-as tanévről 44–47.

³⁴ Mondattan

³⁵ Mondatrészek

³⁶ Összetett mondat. A többszörösen összetett mondat neve: többszörözött mondat.

³⁷ Központozás

³⁸ Hangsúly

Az 1859/60-as és az 1860/61-es tanévben: Fogalmazás – a magyar nyelv sajátosságai, nyelvhibák, a szabatosság, hangkelllem³⁹ és rövidség tulajdonságok. Körmondatok. Az irály⁴⁰ és annak nevei, elemzési gyakorlatok. Elbeszélő írásnemek: mese, szórajz,⁴¹ elbeszélés, párbeszéd, utánzás, kria,⁴² levelek, szónoki beszéd, polgári ügyiratok. Kk. A költészet elemei és Sárvány: Irálytan.

Vallástan

- I. o. Az ó- és újszövetségi történelem. Kk. Róder: Bibliai történelem.
 II. o. A hit fogalma, tárgya, az isteni és egyházi parancsok, a vallás történetének vázlata. Kk. Egri Nagykatekizmus.
 III. o. Vallási szokások és szertartások. Kk. Frencl: Liturgika.

Német nyelv

- I. o. Egyszerű és bővített mondatok. Személyes névmások, nömzőcskák⁴³ és főnevek ejtegetése.⁴⁴ Erős és gyenge hajlítású⁴⁵ igék, a rendhagyó igék múlt és jövő ideje, parancsoló módja, a jelen és múlt idejű igenevek. A leggyakoribb előjárók. A mutató, kérdő és birtokos névmások. Kk. Lonkay: Gyakorlati német nyelvtan.
 II. o. Az első évben megkezdett helyesírási gyakorlatok folytatása. Az előjárók esztvonzata. Tuladonnevek, névmások és melléknevek ejtegetése. A nömzőcskák kihagyása, melléknevek fokozása, számnevek, birtokos névmások, határozók, szenvedő mondatok, visszaható igék. Kk. ua.
 III. o. Az első és második osztályban tanultak szélesebb alapra való fektetése, különösen az összetett és ösztvevont mondatokra nézve. A helyesírásnak eddig nem adhatott szabályai. Néhány olvasmány elemzése és több kisebbnek a betanulása. Folytonos gyakorlatok. Kk. ua. és Zweites Sprach und Lesebuch. (Wien, 1846.)

Földrajz és történelem

- I. o. Az égisme⁴⁶ legszücségesebb pontjai. A Föld felszínének leírása, népek és államok rövid ismeretése, itt-ott történelmi rajzok. Kk. Bellinger: Földrajzi vezérfonál.
 II. o. Ausztriai honismeret. Elbeszélések az ausztriai történelemből. Kk. Matusik: Az ausztriai közbirodalom honisméje.
 III. o. Az öt világréz részleteesebb ismertetése, Ausztria kihagyásával. Vázlatok a világtörténelemből. Térképek készítése. Kk. Felszmann: Földrajz.

Természettan

- I. o. A testekről és változásairól. A legkisebb testrészcsekben működő erők és az innen eredő tünemények. A szilárd, a cseppfolyós és a légnemű testek egyensúlya. Kk. Schabusz: A természettan alapelemei.
 II. o. Folytatólag a szilárd és a folyó testek mozgásáról. A delejesség,⁴⁷ villanyosság, fény, hő. A természet nagyobb tüneményei. Kk. ua.
 III. o. Általános életműtlen és életműves vegytan,⁴⁸ tekintettel a különféle gyártási ágakra, amennyire a helyiség engedi, vegyészti kísérletekkel. Kk. Célserű tankönyv hiányában Hinterberger utáni kézirat. Készítette: Dr. Dékány Rafael.

³⁹ Jóhangzás, eufónia

⁴⁰ Stílus

⁴¹ Monda (?)

⁴² Fogalmazás

⁴³ Névelők, – a der, die, das

⁴⁴ Ragozása (névszóragozás)

⁴⁵ Ragozású (igeragozás)

⁴⁶ Csillagászat

⁴⁷ Mágnesség

⁴⁸ Szervetlen és szerves kémia

Természetráaj

- I. o. Állat- és növénytan. Kk. Hanák: A természetráaj elemei.
 II. o. Ásványtan. Kk. Zippe: Ásványtan.

Mennyiségtan

- I. o. Az egy- és többnevű egészekkel,⁴⁹ törtekkel való négy alapművelet, az alkalmazható rövidítésekkel, műfogásokkal. Viszonyok, arányok, egyszerű hármassabály,⁵⁰ kamat. Kk. Mocnik: Számítás-tan I. rész.
 II. o. A törtek a hármassabály és a kamatszámítás ismétlésével. Az olasz gyakorlat, mérték, súly, pénzek számítása – különös tekintettel az új pénzre. Az ellentett mennyiségek,⁵¹ a hatványok és gyökök, az összetett viszonzyszámolás. Kk. ua.
 III. o. A társaság-, vegyítés- és láncsabály,⁵² az összetett kamatszabály. Vámisme, kereskedés- és áruisme, a kereskedelmi számvetés alapvonalai, egyszerű könyvvitel, gazdasági számvetel. Kk. A „Zoll und Staatsmonopolsordnung” kivonata és Mocnik i.m.

Ráaj és ezzel összekötött mértan

- I. o. Mértan és mértani ráaj. A mértan elemei, körző és vonalzó nélküli mértani ráaj. Pythagorasz tétele. Az egyenes vonalú idomok meghatározása, felosztása, átváltoztatása. Drót- és faminták utáni ráaj. Kk. Mocnik: Mértan.
 II. o. A kör és egyéb görbe vonalak. A lapok összeillőségének és hasonlóságának alkalmazása a síkon, a lapidomok területszámítása. Kisebb terek gyakorlati felmérése, magasságmérés. A tömörtani⁵³ testek alakzatai és árnyékrajzai, helyráaj. Emberfejek, virágok és tájak ráajolása. Kk. ua.
 III. o. A második osztályban megkezdett szabadkézi ráaj folytatása ráajolt minták után: arabs ékítmények, virágok, tájak. A már ráajolt idomoknak elméből ráajolásában is gyakoroltatnak a tanoncok. Kk. ua.

Szépírás

- I. o. A magyar és német szabályos, szép és könnyű írás Lövényi útenymódja szerint,⁵⁴ a példában kijelölt fokozatú tanmenettel.
 II. o. Az előző évi gyakorlatok folytatása, tekintettel a helyesírásra.
 III. o. Díszírás. Diktálás utáni gyakorlatok, folytonos figyelemmel a helyesírásra.

Ének

- I. o. Egyházi és alkalmi énekek, világi dalok összhangzatos éneklése.
 II. o. és III. o. ua.

Építészet

- III. o. Az épületek szilárdsága, kényelmessége, szépsége. Gazdasági épületek. Tervkészítés, költségvetés. Kk. Polgári építészet. (Buda, 1847.)

⁴⁹ Egy- és többjegyű számokkal

⁵⁰ Az az eljárás, amellyel 3 ismert mennyiségből egy negyediket számítanak ki. Az összetett hármassabály vagy összetett viszonzyszámolás alkalmazásakor 5 adott mennyiségből egy hatodikot, 7-ből egy nyolcadikat stb. számítottak ki.

⁵¹ Mértékegységek átszámítása (?)

⁵² A társaságssabály vagy arányos osztás az az eljárás, amelyet akkor használnak, ha azt akarják, hogy az egységek egymáshoz való aránya olyan legyen, mint bizonyos megadott számoké.

A vegyítési vagy keverési szabály annak a feladatnak a megoldására szolgál, hogy különböző minőségű anyagokat milyen arányban kell keverni egy kívánt minőség eléréséhez.

A láncsabály a kereskedelmi számításokban alkalmazott eljárás valamely mennyiség értékének egy más mennyiségben való kiszámítására.

⁵³ Testmértani vagy térmértani

⁵⁴ Az útenyírás az az írástanítási módszer, amelynek alkalmazásakor a tanulók a betűket, ill. szavakat vezénylésre írják.

A tanterv szerint a három tanév anyaga szerves egységet alkotott. A harmadik osztály felé haladva egyre nagyobb szerepet kapott a gyakorlás.

Az iskola céljának megfelelően a reáltárgyak túlsúlyban voltak a humán tárgyakhoz képest. A reáltárgyak heti óraszámáa valamennyi osztályban 18 volt, a humán tárgyaké 12. A humán tudományokat lényegében csak a magyar és a német nyelv képviselte. A magyart heti 4, a németet heti 3 órában tanították, a ráfordított időt tekintve tehát nem volt a kettő között számottevő különbség. A szépirás 2 órája is mindkét nyelvet egyaránt szolgálta. A magyar nyelv ennek ellenére kiemelt helyet foglalt el az iskolai gyakorlatban. Szerepet játszott ebben bizonyára az is, hogy az igazgatónak szívügye volt az anyanyelv, lévén ő a magyar nyelv tanára, és hogy a korszellemnek megfelelően a nyelv felkarolása tiltakozás volt a németesítő központi törekvésekkel szemben. – „Minden, ami nem ápoltatik, vesztének indul; nyelvünk és ezzel nemzetünk is elkorcsosulna, ha tovább nem műveltetnék. Es erre köteles nem csak a tudós, hanem a gazdálkodó és iparos is, szóval minden hazafi, a mint kinek-kinek köréhez tartozik.” – írta Szabó József tanár a magyar nyelvről.⁵⁵

Az iskolában az „Entwurf” és a helytartótanács által javasolt tankönyveket használták, néhány esetben azonban eltértek ettől. A tanárok véleménye tankönyvekről nem volt egyértelműen elismerő.

A rajzot és a mértant tanító Frank Károly úgy ítélte meg, hogy „a tanoncnak nem is lehet kedve a száraz tankönyvek olvasására, mert azok sehogyan sincsenek fűszerezve, és előbb a tanár, de nem a tanonc számára vannak írva”.⁵⁶ Tanártársainak véleménye hasonló volt. A természettan tanára, dr. Dékány Rafael kifejtette, hogy az ajánlott Baumgartner-féle „A természettan alapvonalai” című tankönyv nem felel meg az alreáliskola céljainak, mert túlságosan nagy terjedelmű, és nehézkes a nyelve. – „A tanoncok hazai foglalkozásául szánt földványok megkönnyített nyelven kijegyezgetése és rövidítése több időt vesz el, mintha rövid kivonatban toll alá mondaná” – vélekedett. Bár a könyvet a keletkezésekor az alreáltanodáknak szánták, már a második kiadásban terjedelmes főreáliskolai tankönyv lett belőle, amely ebben a formában tanári segédkönyv inkább, mint ifjúsági kézikönyv. Javasolta, hogy helyette Schabuszky „A természettan alapelemei” című tankönyvét használják, amely könnyen érthető és jól tagolt.⁵⁷ Az igazgató elfogadta a javasolt változtatást.⁵⁸ Dr. Dékány a vegytant „célserű tankönyv hiányában” a saját jegyzeteiből tanította.⁵⁹ Az ugyancsak terjedelmes, és az otthoni tanulásra kevésbé alkalmas Pokorni-féle természetrajz tankönyv helyett a valóban az ifjúság számára írt Hanák-féle tankönyvet választotta a tanári kar.⁶⁰

A tanítást az iskolai könyvtár és a különböző taneszköz-gyűjtemények segítették:

A *könyvtár* egyidős az iskolával. Az iskola megszűnésekor, 1861-ben 118 tétel, 234 kötet alkotta az állományt, amely részben ajándék könyvekből, részben pedig a város által rendelkezésre bocsátott pénzből vásárolt könyvekből gyarapodott. A könyvek között az ókori klasszikusoktól a mezei gazdaságtig sok minden megtalálható volt. A 118 műből a magyar nyelv és irodalom témakörébe 14 mű tartozott, világirodalmi 8, történelmi 14, földrajzi 12 (ebből 7 térkép), természetani 11, mennyiségtani, mértani és német nyelvi 6–6, állattani, ásványtani és vallástani 4–4, növénytani 3, vegytani 2, pedagógiai és természetrajzi 1–1 mű volt. A fennmaradó 24 tétel az iskolával kapcsolatos rendelkezéseket és a sajtóanyagot – köztük a Tanodai Lapok és az Új Magyar Múzeum évfolyamait – tartalmazta.⁶¹

A *természettudományi gyűjtemények* alapját az 1857/58-as tanévben vetették meg. A természetani jelenségek szemléltetésére vásárolt 56 db tanszer között található volt: hármás delejpatkó, villanyszikra-mérő, közönséges légsúlymérő, hőmérő, mérleg, közlekedő csövek állvánnyal, homorú tükör, domború és homorú lencsék stb. Ezenkívül 258 darabból álló rovargyűjteménnyel – amelyből 50-et a tanulók gyűjtöttek –, 314 darabból álló növénygyűjteménnyel és egy 63 darabból álló kőzetgyűjteménnyel is rendelkezett az iskola.⁶²

⁵⁵ Tudósítvány az 1859/60-as tanévről. 20.

⁵⁶ Tanértekezlet i. jkv. 1858. április 30.

⁵⁷ Ua. 1858. június 30.

⁵⁸ Tudósítvány az 1858/59-es tanévről. 26.

⁵⁹ Tanértekezlet i. jkv. 1861. július 31.

⁶⁰ Ua. 1858. június 30.

⁶¹ BKML. Léltár a kecskeméti alreáltanodai taneszközökéről I. Könyvtári gyűjtemény.

⁶² Ua. II. Természettudományi szerek gyűjteménye.

A rajzminták gyűjteménye 1857-ben 9 tételől – 18 darabból – áll, amelyben mértani, aránytani és tájrajzi rajzminták, virágok és állatok rajzmintái, valamint tanulmányfejek voltak találhatóak. A gyűjtemény az 1857/58-as tanévben 5 tétellel – 31 darabbal –, főként iparosok számára készült alaprajzmintákkal, fekrajzmintákkal, drótmintákkal, mértani testekkel és egy körzővel gyarapodott. Az 1859/60-as évi gyarapodás 14 tétel – 113 db – volt. Köztük vonalrajz- és díszítmény minták, alaklapok, iparosok számára készült rajzminták, német nyelvű kiadványok, mint pl. a „Vorschule zum perspektivischen Zeichnen” és a „Vorgeblätter für Handwerkszeichen schulen” voltak.⁶³

A vegytani eszközök gyűjteményét, az ún. „vegyműhely”-t az 1858/59-es tanévben hozták létre. A felszereléshez 234 db kísérleti eszközt vásároltak, köztük Heron-labdát, görbe kötszöveket, U-alakú csöveket, légfejlesztő kádat, hűtőállványt, szűrőpoharakat, sűrűségmérőt, forrasztó csövet, olvasztókanalat, kaucsuk csöveket, gyógyszerész-mérleget, Berzelius-lámpát, Vulf-féle palackot stb. Az 1859/60-as tanévben a kísérletezéshez szükséges vegyszereket szerzett be az iskola a helybeli gyógyszerértárból, melynek értéke meghaladta a felszerelési tárgyakét.⁶⁴

A szegény tanulók segítésére létrehozott *tankönyvgyűjtemény* darabjait a módosabb vidéki tanulóktól szedett beíratási díjból és adományokból vásárolták. Az oktatásban használt 16 féle tankönyv összesen 37 példányban állt a rászorulóknak rendelkezésére.⁶⁵

Az igazgató megítélése szerint a tanszergyűjteményeknek jelentős szerepük volt abban, hogy a tanulók a tantárgyak többségében kielégítő előmenetelt tanúsítottak. Az eszközök tárolásának kérdése azonban mindvégig megoldatlan maradt. Szertárak hiányában számottevő károk keletkeztek bennük, és a tárolási gondok a célszerű felhasználást is akadályozták. Ez volt az egyik indoka annak, hogy a város gyakran visszautasította az iskola gyűjtemény-kiegészítési törekvéseit, és ez vezetett oda, hogy a réaliskola addig, amíg az rk. gimnázium épületében működött, vele közös tanszergyűjteményt alakított ki.⁶⁶

Az iskolát fennállása alatt több magas rangú vendég is felkereste. 1857-ben Ferenc József tett látogatást az iskolában, az 1857/58-as tanévben Albrecht főherceg, az 1858/59-es tanévben Cseh Eduárd helytartósági alelnök.⁶⁷ Gyakori vendége volt az iskolának Haas Mihály cs. kir. iskolatanácsos, akinek személyében gyakorolta a közvetlen felügyeletet a helytartótanács.⁶⁸ Az 1857/58-as tanévben az iskolában alkalmazott szépírási tanítási módszer kidolgozója, Lövényi József is felkereste az iskolát, és előadást tartott a tanulóknak.⁶⁹

A tantestület összetétele és működése

Az 1856. augusztus 25-i községtanács-ülésen az alreáliskola felállítása ügyében kiküldött bizottság háromosztályos iskola létesítését javasolta. A testület úgy döntött, hogy egyelőre csak az első osztályt szervezi meg, amelyhez 3 tanár alkalmazása elegendő. Az állásokra pályázatot hirdettek. A rajztanári állást úgy hirdették meg, hogy a rajztanárnak az alreáliskolai tanulókon kívül vasárnap délutánonként a mesterinasokat, szerdán és szombaton délután 2–2 órában a rk. és a ref. gimnáziumi tanulókat is tanítania kell. Ezért a tevékenységért a város 200 frt-tal díjazza, így az évi fizetése 800 frt lesz. A községtanács-ülés a határozatát a cs. kir. megyehatósághoz terjesztette fel megerősítésre, és engedélyt kért a pályázatok kiírására.⁷⁰

A pályázatok határideje szeptember 30-a volt. A szaktanári állásokra 13-an, a rajztanárra 7-en jelentkeztek. A községtanács rangsorolta a jelölteket, valamennyi helyre 3–3 tanárt jelölt. A rangsor megállapításakor figyelembe vette a jelentkezők felkészültségét, vallási és erkölcsi magatartását,

⁶³ Ua. III. Rajzminták gyűjteménye.

⁶⁴ Ua. IV. Vegytani eszközök gyűjteménye.

⁶⁵ Ua. V. Iskolai könyvek szegény tanulók számára.

⁶⁶ Tudósítvány az 1858/59-es tanévről. 20.

⁶⁷ Uo. 22–23.

⁶⁸ Haas Mihály a cs. kir. iskolatanácsossá való kinevezése előtt a pécsi liceum tanára volt. 1858-tól szatmári püspök. Lásd: Magyar Pedagógiai Lexikon. szerk.: Kemény Ferenc. Bp. 1933, I. k. 796.

⁶⁹ Tanértekezleti jkv. 1857. december 30.

⁷⁰ Városi jkv. 1856. II. k. 326. sz. bejegyzés.

valamint tanári gyakorlatát. A két szaktanári állásra az első helyen Lubrich Ágostont és Szabó Józsefet, a másodikikon Tomor Ferencet és Czeiner Józsefet, a harmadikon Gábori Istvánt és Vichlida Antalt jelölte, míg a rajztanári állásra sorrendben: Muraközy Jánost, Balogh Zoltánt és Wolf Alajost.⁷¹

A helytartótanács az 1856. november 18-án kelt 30 740. sz. leiratában megerősítette állásában az első helyekre rangsorolt két szaktanárt: Lubrich Ágostont és Szabó Józsefet, de Muraközy János helyett a harmadik helyen említett Wolf Alajost nevezte ki rajztanárnak azért, mert Muraközy János ref. vallású volt. A döntést azzal indokolta, hogy a város által kiállított alapító okmány katolikus iskolaként szervezte meg az alreáliskolát, így ott ref. vallású tanár nem alkalmazható.

A helytartótanács megítélése szerint az első osztályhoz elegendő lesz egy szaktanár és egy rajztanár. Lubrich Ágostont ezért szegedi állásának egy éves meghosszabbítására utasította. Ugyanakkor mind Lubrich Ágostont, mind pedig Szabó Józsefet kötelezte arra, hogy az előírt tanári vizsgát tegyék le Bécsben, mert addig a kinevezésük csak ideiglenes jellegű. Utasította Szabó Józsefet és Wolf Alajost, hogy mielőbb jelentkezzenek a polgármesteri hivatalnál, és a tanítást 1857 elején kezdjék meg. A községtanács a rendelkezéseket tudomásul vette.⁷²

A reáliskola jellegére vonatkozóan az alapító okmány „catholicum institutum”-ról tett említést, melyet a helytartótanács annyira szigorúan vett, hogy még a rajztanárnak is katolikus vallásúnak kellett lennie. Így az eredetileg nyilvános városi tanintézetnek szánt iskola felekezeti jellegűvé vált. Ennek ellensúlyozására a városi tanács a reáltárgyak tanításának előmozdítására évente 1200 frt-ot ajánlott fel a ref. gimnáziumnak.⁷³

Horváth Döme tanfelügyelő az 1856. december 29-i tanácsülésen jelentette a tanácsnak, hogy a kinevezett rajztanár, Wolf Alajos, nem tud magyarul. Mivel az alapító határozat értelmében a rajztanárnak nemcsak a reáliskolai, hanem a gimnáziumi tanulókat, sőt a mesterinasokat is tanítania kell, a tanfelügyelő azt indítványozta, hogy kérni kellene Wolf Alajos helyett egy másik, magyarul jól beszélő rajztanár kinevezését. A testület elfogadta az indítványt, és a helytartótanácsból újabb pályázat kiírására engedélyezését kérte.

Az új, ideiglenes rajztanárt az 1857. február 16-i községtanács-ülésen választották meg, Kutrovics István festőművész személyében. A megválasztását követően Haas Mihály iskolafelügyelő kívánságára közel egy hónapot töltött a pesti főreáliskolánál a rajzoktatás módszerének tanulmányozásával. A helyi rajziskola beindítására csak 1857 májusában került sor.⁷⁴

Időközben, 1857. február 4-én 14 tanulóval megnyílt az alreáliskola első osztálya. Az igazgatói teendőket ideiglenesen Fektor József kat. plébános vállalta el.⁷⁵ Állandó igazgatói állás szervezésének gondolata csak a tanfelügyelő 1857. augusztus 3-i jelentésében merült fel. Horváth Döme arról számolt be, hogy októberben megnyílik az iskola második osztálya, és ezzel négy szaktanára és egy rajztanára lesz az intézetnek. Valakit közülük meg kellene bízni az igazgatói teendők ellátásával. Lubrich Ágoston, a szegedi tanítóképző tanára tudományos munkásságával kiemelkedett a tantestületben, eredményeit a helytartótanács is elismerte. A tanfelügyelő őt javasolta az alreáliskola élére. Mivel az igazgatóra nagy felelősség hárul, és az iskola jövője is jórészt az ő tevékenységétől függ, a rendes évi 600 frt-os fizetésen kívül még legalább 100 frt-tal javasolta díjazni. Igazgató kinevezését a városi tanács is kívánatosnak tartotta, ezért a javaslatot mind a tanár személyére, mind pedig a díjazására vonatkozóan elfogadta.⁷⁶ Lubrich Ágostont az 1857. október 12-i községtanács-ülésen nevezték ki igazgatónak évi 700 frt-os fizetéssel. A kinevezést a helytartótanács 1857. december 30-i, 36 358. sz. leirata erősítette meg.⁷⁷

Az új osztály megnyitása új tanárok alkalmazását tette szükségessé. A tanfelügyelő kezdeményezésére⁷⁸ az október 12-i községtanács-ülés határozott egy hittanár felvételéről, akinek fizetését havi 100 frt-ban szabta meg.⁷⁹ Az igazgató november 15-én jelentette a tanácsnak, hogy Galgóczy

⁷¹ Uo. 417. sz. bejegyzés.

⁷² Uo. 477. sz. bejegyzés.

⁷³ Uo. 478. sz. bejegyzés.

⁷⁴ Ua. 1858. I. k. 46. sz. bejegyzés.

⁷⁵ Pásthly Károly: Kecskemét közoktatásiügye a múltban és a jelenben. Kecskemét, 1899. 103.

⁷⁶ Városi jkv. 1857. II. k. 424. sz. bejegyzés.

⁷⁷ Történetkönyv 13–14.

⁷⁸ Városi jkv. 1857. II. k. 426. sz. bejegyzés.

⁷⁹ Uo. 441. sz. bejegyzés.

Ignác kegyesrendi gimnáziumi tanárral töltötte be az állást.⁸⁰ A hittanári feladatokat az előző tanévben Wattay Pál kegyesrendi áldozópap, gimnáziumi tanár látta el ideiglenesen.⁸¹

A második szaktanári állásra Szabó József mellé Cserényi Ferencet, a helyi főelemi iskola negyedik osztályának tanítóját választotta meg a tanács, ő azonban szeptember 29-én lemondott az állásáról.⁸² Helyére az október 12-i községtanács-ülés Tomor Ferencet, az iskolánál ideiglenesen működő Kutrovics József rajztanár helyett pedig Frank Károlyt választotta meg állandó rajztanárnak. A kinevezéseket a helytartótanács az igazgatóéval együtt erősítette meg.⁸³

1858-ban, a harmadik osztály megnyitása előtt a városi tanács pályázatot írt ki a reáliskola természettudományi, elsősorban kémia tanári állására. Az 1858. szeptember 6-i tanácsülésig mindössze ketten, dr. Dékány Rafael orvos és Kaiser József rk. elemi iskolai tanító folyamodott a meghirdetett állásért. A város a lényegesen magasabb képesítésű dr. Dékány Rafaelt alkalmazta.⁸⁴

1858 októberében az alreáliskola harmadik osztályának megnyitásával és dr. Dékány Rafael alkalmazásával teljessé vált az intézet. A tanárok számában és összetételében az iskola megszűnéséig nem történt változás. Lubrich Ágoston igazgató a magyar nyelvet, Szabó József a mennyiségtant és a szépírást – az 1859/60-as tanévtől az éneket is –, Tomor Ferenc a német nyelvet, a földrajzot és a történelmet, dr. Dékány Rafael a természettant, a természetrajzot és a vegytant, Frank Károly a mértant, a rajzot, az építészetet és az éneket, Galgóczy Ignác a hittant tanította.⁸⁵

A tanárok iskolán kívüli életéről nagyon keveset tudunk. Anyagi gondokra utal a tanári kar 1859 márciusában kelt fizetésemelési kérelme. Ebben azt kérték, hogy az 1858/59-es tanévtől 800 frt-ban állapítsák meg az évi fizetésüket. Kérték a nyugdíjogosultság bevezetését és azt, hogy minden tíz évi szolgálat után 100 frt fizetésemelést kapjanak. Mindezek alátámasztására elmondták, hogy Kecskemét piaca egyike a legdrágábbaknak, és mivel nincs lehetőségük magántanításra, és más kereseti forrásuk sincs, az évi 600 frt-os fizetésük a legelemibb anyagi szükségleteiket sem fedezi. Kétszobás, nem túl kényelmes lakásért 140 frt bért kell fizetniük. Ehhez jön még az egy évi, csak takarékos gazdálkodás mellett elegendő 6 öl tűzifa ára, 75–80 frt. A kettő együtt 200 frt feletti összeget tesz ki. – „Kérdezzük már most: a tanár, ki nemesebb élveket is ösmer, képes-e 400 frt-ból élni, cselédet tartani, magát és családját ruházni, önképzésére nélkülözhetetlen roppant áru könyveket szerezni?! És jelenjenek ily mostoha hága mellett mi jövő vár öregségére? . . . A nemzet legértékesebb napszamosainak osztályrésze: cifra koldusbot” – írták.

A beadványban kifejtették, hogy az elemi iskolai tanítók jövedelme sok helyen 600–1000 frt évente, ugyanakkor Kecskeméten mindössze 400 frt. Ez szerintük is nagyon kevés, de az a műveltségi szint, amelyet a helytartótanács a reáliskolai tanároktól követel, az elemi iskolai tanítóknál sokkal magasabb. – „Ha a jutalmat csak némileg is képesség szerént osztanók, legalább hárommennyi megilleti” a reáliskolai tanárokat. Felvetették azt is, hogy ugyanolyan szintű felkészültséget, és ugyanazokat az államvizsgákat követelik meg tőlük, mint a gimnáziumi tanároktól. A gimnáziumi tanárok ennek ellenére évi 800 frt-ot kapnak, „pedig a méltányosság és következetesség megkövetelné, hogy egyenlő érdemeket, azonos képesítésű tanárokat egyenlően jutalmazzanak”.

Előadták azt a sérelmüket is, hogy a helytartótanács már harmadszor utasította őket tanári vizsgák letételére Bécsbe azzal, hogy ha nem teszik le azokat, megfosztják őket az állásuktól. A fizetésük nem ösztönzi őket olyan vizsga letételére, amelynek túlzott követelményei nagy erőfeszítést követelnek.⁸⁶

Ügyük mellett a helytartótanács is kiállt, mert az 1859. november 22-i leiratában utasította a városi tanácsot, hogy nyilatkozzon, mikor tudja a reáliskolai tanárok fizetését megjavítani. Kérte, hogy részletezzék, miből áll az az alap, amelyből a város a reáliskolát fenntartja, és ha ez nem fedezi a kért fizetésemeléseket, akkor milyen mértékben tudnak a költségnövekedéshez hozzájárulni.

⁸⁰ Uo. 524. sz. bejegyzés.

⁸¹ Tudósítvány az 1858/59-es tanévről. 21–22.

⁸² Városi jkv. 1857. II. k. 430. sz. bejegyzés.

⁸³ Történetkönyv 13–14.

⁸⁴ Városi jkv. 1858. II. k. 313. sz. bejegyzés.

⁸⁵ Tudósítvány az 1859/60-as tanévről. 44.

⁸⁶ Tanácsí ir. 3329/1859. Alapszám: 11 697/1859.

A város az általánosan aggasztó pénzügyi helyzetre hivatkozott, és közölte, nincs abban a helyzetben, hogy a reáliskolai tanárok fizetésemelési kérelmét teljesíthesse. Ezen túl a tanárok az adott fizetések mellett nyertek alkalmazást.⁸⁷

A tantestület tevékenységéről a legjobban – és szinte kizárólagosan – a tanértekezletek jegyzőkönyvei tájékoztatnak. Az iskola tanárai az intézet fennállásának első és utolsó éve kivételével a tanév minden hónapjának utolsó napján tanértekezletet tartottak. Az első évből nem maradtak ránk jegyzőkönyvek, az utolsó, az 1860/61-es tanévben pedig félévenként tartottak értekezletet.

A tanértekezletek napirendje állandó volt. Az igazgató beszámolt az elmúlt időszakban felsőbb helyről érkezett leiratokról, majd felkérte az osztálytanárokat – a mai értelemben vett osztályfőnököket –, hogy számoljanak be tanítványaik magaviseletéről és szorgalmáról. Ezt a szaktanárok tantárgyankénti beszámolóit követték. A tanárok elmondták, hogy mit végeztek a hónap, illetve a félév során, és a tanulók milyen előmenetelt tanúsítottak.

Visszatérő gondja volt a tantestületnek az iskolába kerülő tanulók alacsony szintű előképzettsége. Ezért az igazgató az első tanértekezleteken szinte minden évben felhívta tanártársai figyelmét arra, hogy az első osztályban kezdetben lassan haladjanak, mert előbb pótolni kell a hiányokat, csak azután ereszkedhetnek a rendes kerékvágásba.⁸⁸

A hiányos előképzettség megsabta a tanítás módszerét, amelyben az olvasás szükségképpen nagy szerepet kapott. „Minthogy az olvasás a gyermekek jövődő önképzésének nélkülözhetetlen eszköze, ők pedig ebben nagyon is hátra vannak”, az igazgató arra kérte a tanárokat, hogy „szíveskedjenek a főladándó leckét előbb elolvasatni, hogy a tanoncok az olvasásban ezáltal is gyakoroltassanak, s emellett a magyarázatot is könnyebben érthessék”.⁸⁹

A következő, 1858/59-es tanév első osztályosai sem voltak jobban felkészültek. – „Némelyik száját sem tudja fölnyitni, nemhogy valamely gondolatját kellő ruhába öltöztetni értené” – jellemezte őket az igazgató.⁹⁰ Egy évvel később viszont örömteli változásról tudósít a tantestületi jegyzőkönyv, amikor arról számol be, hogy az első osztályosok nagy része elég előismerettel rendelkezik. „s gondolatainknak szó- és írásbeli kifejezésében sokkal több ügyességet tanúsítanak, mint a tavaliak”. De ez nem jelentett általános javulást, mert „a kisebb rész a reáltanoda igényelte nyelvtartalomra nézve majdnem olyan szegénységet hozott magával, mint aminővel rendszeren minden évben szoktunk találkozni, és mivel különösen sem a gépies, sem az értelmes olvasásban nem ütik meg a mértéket, azért igen ajánlatos az eddig követett mód, mely szerint az értelmezendő bármely tantárgybeli lecke – olvasásban való gyakorlás végett – előbb jól elolvasandó”. Az írást illetően nem tapasztaltak hasonló fejlődést. Az igazgató ugyanezen a tanértekezleten úgy nyilatkozott, hogy az elsősök „írásbeli munkálatainak külalakja oly hiányos, mintha e tekintetben itt látszanának tenni az első önálló kísérletet”.⁹¹

A tanárok maguk is elismerték az olvasva tanítás módszerének helyességét, és „a körülményekhez aránylag legjobb tanmódnak” tartották. A bevésés megkönnyítésére is helyesnek tartották ezt a módszert. Nem bízták a tanulók otthoni tanulásában, és amennyire lehetett, az iskolában igyekeztek elsajátíttatni tanulóikkal a tananyagot.⁹² Frank Károly rajztanár nemcsak a saját véleményét hangoztatta akkor, amikor kifejtette: „a tanonc csak annyit tud, amennyi az iskolai előadásokból reáragad, hol figyelme a tanár által folyamatosan ébren tartatik, s nem akarva is tanul. A mondottakat többször tapasztalta, különösen a házára feladott mértani számolásoknál, melyeket a tanonc többnyire hibásan dolgoz ki, de némelykor el is mulaszt”.⁹³

A tanárok nemcsak a tanoncok otthoni munkájával, hanem a családbeli nevelésükkel sem voltak megelégedve. „A nép . . . legnagyobb részt csak a tanyai életnek élve igen kevés ösztönt árul el, hogy családjának saját barmainál nemesebb nevelést adni törekedjék” – fogalmazta meg igen élesen a véleményét a tantestület.⁹⁴ Többször foglalkoztak a tanoncok indokolatlan mulasztásaival, és hol sajnál-

⁸⁷ Városi jkv. 1859. II. k. 743. sz. bejegyzés.

⁸⁸ Tanértekezlet jkv. 1857. október 31.

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ Ua. 1858. október 30.

⁹¹ Ua. 1859. október 30.

⁹² Ua. 1857. október 31.

⁹³ Ua. 1858. április 30.

⁹⁴ Ua. 1859. június 30.

kozva, hol pedig tehetetlenül állapították meg, hogy az iskolából való elmaradások az esetek jó részében szülői beleegyezéssel történtek. Ennek következtében, ha az iskola büntette a mulasztást, a szülők ellenkezésével találkozott. Galgóczy Ignác hittanár szavaival: „A tanodai üdvös intések ellen . . . a szülők . . . gyermekeik erkölcsi ferdeségeit istápolva együtt dacolnak”.⁹⁵ Néhányszor még az is előfordult, hogy a szülők az iskolai büntetés következtében kivették a gyermeküket az iskolából.⁹⁶ De a szülői nemtörődömségen kívül a tanulók szegénysége is jelentős tényező volt a mulasztásokat előidéző okok sorában.⁹⁷ Az előbb említett szülői ellenkezést tapasztalták a tanárok akkor is, amikor tanulók dohányzása ellen emeltek szót. A dohányzás a tantestület véleménye szerint „az ifjúság egészségét rongáló, elméjét tompító, förtelmes divatú, gonosz találmány”, és minthogy a serdültebb korú tanulók nemcsak titokban üzték, „hanem azon szertelen vakmerőség vetemedtek, miszerint az iskolai előadásokra is zsebeiket pipákkal fegyverezve merészkedtek megjelenni”, a tantestület nem hagyhatta szó nélkül. Mivel azonban a tanulók szülcik tudtával, sőt beleegyezésével dohányoztak, nem léphettek fel ellene.⁹⁸

A tanításban igen erős hangsúlyt kapott a fokozatosság. A tanértekezleteken – különösen a tanév elején és vizsgák előtt – gyakran kitért az igazgató arra, hogy „csak a kellőleg felosztott s illő mennyiségű, sem túlzott, sem kevés munka képes a tanodát kitűzött céljaihoz vezetni”.⁹⁹ Gyakran kérte az igazgató a tanárokat arra, hogy legyenek türelmesek a tanítványaikkal. „Igaz, van néhány szegényebb tehetség is köztük, de ha nem feledjük, hogy szegények mindig lesznek velünk, atyai szeretettel és gondosabb ápolással ezekből is képezhetünk valamit, ne tévesszük szem elől a béketűrés, fokokénti haladás, ismételt magyarázás a tanoncokkal való gyakori érintkezés szükségességét” – mondta már a legelső tanértekezletek egyikén.¹⁰⁰

A félévzárások előtt rendszeresen visszatért az igazgatói felhívás, miszerint a tanárok türelemmel igyekezzenek pótolni a tudásbeli hiányokat a tanulóikkal. – „Ha a lefolyt hónapok alatt eléadott tantárgyrészekben itt-ott hiányt, gyöngeséget tapasztaltak: legyenek béketűrők, azokat a szegényebb tehetségeket, sőt a kevésbé szorgalmasak előmenetele céljából újra megfejtegetni, az új lecke mellett egyet-mást ismételtetni, mert csak soha nem lankadó buzgóságunktól várhatjuk, hogy a kezünkre bízott, sem anyagi jólétnek, sem kellő előképzettségnek nem örvendezhető tanoncaink valamit mégiscsak felmutassanak.”¹⁰¹ A tanári magatartásra vonatkozó elveik hasonlóképpen a türelem, valamint a következetesség elsődlegességén alapultak. Az igazgató szerint a tanári működésben a legfontosabb „a fegyelmi rendszer egyenlősége, a következetesség, a magához mindig hű komolyszerény viselet”. Mindig kerülni kell a szeszélyességet, mert „a tanártársak igen jól tudják, hogy a tanár, ha majd viharos felhőként komor, majd játszóságba mén át, az erkölcsi világban nem vezethet, nem építhet, nem javíthat”.¹⁰²

Az iskolai nevelésben a „humánus bánásmód” volt a meghatározó, mert „a növelés- és tanításmódban jártas egyén igen jól tudja, hogy a humánus eljárás a tanító által követendő, és a tanítványoktól követelendő rend és pontosság szigorú megtartása mellett a tanoda jó hírének megállapítására, a gyermeki szívnek nemesítésére és a tanítás megkedveltetésére egyik leghathatóbb eszköz”.¹⁰³ Ez nem jelentette azt, hogy nem büntették a tanulókat, és hogy nem igyekeztek őket nagyon is meghatározott irányban formálni. Az igazgató már az első tanértekezleten felhívta tanártársai figyelmét arra, hogy mindegyikük „azon működjék, miszerint a hetykélkedés ne elfojtassék, hanem kiirtassék”.¹⁰⁴ A nevelés célja a jól beilleszkedő, tanárai elismerését kiérdemlő ifjú, akit „a fegyelem iránti engedékenység, minden dactól ment készség, s minden nyereségből kivetkezett jó indulat” jellemez.¹⁰⁵

⁹⁵ Ua. 1858. április 30.

⁹⁶ Ua. 1859. június 30.

⁹⁷ Ua. 1858. február 28.

⁹⁸ Ua. 1859. május 31.

⁹⁹ Ua. 1860. március 31.

¹⁰⁰ Ua. 1857. november 30.

¹⁰¹ Ua. 1858. január 31.

¹⁰² Ua. 1857. október 31.

¹⁰³ Ua. 1857. november 30.

¹⁰⁴ Ua. 1857. október 31.

¹⁰⁵ Ua. 1860. május 31.

Az iskolában súlyt helyeztek arra, hogy a büntetendő cselekményt azonnal kövesse a büntetés, mert a „bármínő csekély pajkosságú tény ellen azonnal alkalmazni szokott szükséges óvszer csakis azt eredményezi, hogy azok alkalmatlanabbakká, vagy károsabb következményűekké ki nem nőhetik magukat, és ismétlődésüknek mennyire csak lehet mindjárt eleje vétetik”.¹⁰⁶

A büntetésnek igen sok fajtájával éltek, a skála a szóbeli figyelmeztetéstől a pálcáütésig terjedt, a következő fokozatok szerint: szóbeli megintés, osztálykönyvben történő megrovás, bezárás, pálcá, és végső esetben az iskolából való kizárás. Az osztálykönyvben történő megrovásnál nagyobb büntetések ügyében a tantestület döntött. Így pl. Pulitzer I. o. tanulót, akit pajkos szitkolozásért korábban már megintett az osztálytanár, és az osztálykönyvben is megrótt, a tantestület 3 pálcáütésre ítélte.¹⁰⁷ A hasonló, kevésbé főbenjáró vétségek megítélésakor megtartották a büntetésekben a fokozatosságot, kirívóbb esetekben azonban rögtön nagyobb büntetést kaphattak a tanulók. – Így pl. „Simonyi a saját édesanyja ellen tanúsított tiszteletlenségért és az iskola ok nélküli elhanyagolásáért 6 vesszőütést szenvedett”.¹⁰⁸ Egy másik tanulót 3 pálcáütésre ítélték, mert a pünkösdi ünnepekre engedély nélkül hazament a szüleihez. Társát, aki a hazamenetle engedélyezett határidőnél egy nappal később érkezett vissza, 6 órai bezárással büntették. Az utóbb említett büntetések jogosságát azzal indokolta a tantestület, hogy mivel az utóbbi időben több ilyen eset fordult elő, szigorúbban kellett büntetni, „nehogy a gyengébb fenyíték által hasonló eredmények eszközöltessenek”.¹⁰⁹

A bezárás gyakran alkalmazott büntetési forma volt. A két enyhébb büntetésnem kimerítése után így büntették a hanyagságot, a csúfolódást, a káromkodást és a kisebb iskolakerülést.¹¹⁰ Kirívóbb esetekben a büntetést iskolaszüneti napon kellett letölteni, mint pl. a Rozákel nevű tanulónak, akit „az iskolalátogatás könnyelmű elhanyagolásáért . . . a mulasztott óráknak egy szünnapon kitöltendő becsukás általi pótlására” ítélte a tantestület, minthogy a tanuló korábban már elkövetett hasonló mulasztást.¹¹¹

A büntetést azonban mindig körültekintéssel, a mulasztó tanuló egész addigi munkájának értékelése után szabták ki. Nagy Mihály tanuló esete jól példázza ezt. Őt a tanértekezlet jegyzőkönyve szerint „eddig nem lehetett jobb útra téríteni, miért irányában testi büntetés látszik szükségesnek, annyival inkább, mert az osztálykönyv is őt tartja a leghanyagabbnak.” Mielőtt azonban kiszabnák a büntetést, kimondják, hogy előbb tisztázni kell: „nem a szülői ház oka-e a gyermek hibájának”, mert ha így van, más fegyelmi eljárás lesz követendő.¹¹²

A tanértekezleti jegyzőkönyvek a tanulók erkölcsi viseletét és szorgalmát értékelve nemcsak mulasztásokról és büntetésekről, hanem dicséretekről is tudósítanak. Az osztálytanári beszámolók tartalmazták a jó magaviseletű és szorgalmas tanulók neveit is. A dicséretnek két fokozata volt: a szóbeli és az osztálykönyvi dicséret.¹¹³ A kiemelkedően szorgalmas tanulók „a jó haszon reményében” könyvjutalmat kaptak, ha volt rá mód, – általában a helytartótanács által több példányban küldött művekből.¹¹⁴

Gondot okozott az oktatásban – a korábban már körvonalazott helyiséggondok mellett – a szükséges tanszerek hiánya. Az 1857. november 30-i tanértekezlet szerint földtekék, természettani eszközök, terménygyűjtemények, rajzidomok hiányoztak az iskolai gyűjteményből, és akadályozták az eredményes oktatást. A hiányzó eszközök egy részének megérkezéséről csak az 1858. február 28-i tanértekezleten számolhatott be az igazgató. Ekkor kapott az iskola rovar-, növény- és ásványgyűjteményt. Az igazgató azokat a taneszközöket rendelte meg, amelyek a rk. gimnázium gyűjteményéből hiányoztak. A város ugyanis csak a legszükségesebb eszközök megvételét engedélyezte. A reálistanoda így rendszeresen a gimnáziumi tanszergyűjteményt volt kénytelen használni.¹¹⁵

¹⁰⁶ Ua. 1860. február 29.

¹⁰⁷ Ua. 1859. október 30.

¹⁰⁸ Ua. 1858. december 31.

¹⁰⁹ Ua. 1860. május 31.

¹¹⁰ Ua. 1858. január 31.

¹¹¹ Ua. 1860. május 31.

¹¹² Ua. 1858. január 31.

¹¹³ Ua. 1859. október 30.

¹¹⁴ Ua. 1858. március 31.

¹¹⁵ Ua. 1858. január 31.

De nemcsak az iskola felszereltsége volt hiányos, hanem a tanulók egy része sem tudta megszerezni a szükséges tanszereket. A tantestület keresztlül akarta vinni, hogy azoknak a tanulóknak, akik szegénységük miatt nem tudták megvásárolni a tanszereket, a város szerezzze be őket. Minthogy ezt nem sikerült kivinni, a tantestület úgy határozott, hogy a módosabb vidéki tanulóktól mérsékelt összegű tandíjat kérnek, amiből tanszereket vásárolnak a szegény tanulók számára. Így jött létre a tankönyvgyűjtemény, amelyről a korábbiakban már szóltam.¹¹⁶

Az iskola tanulói

A reáliskolába csak olyan tanulók járhattak, akik a főelemi iskola negyedik osztályát sikeresen elvégezték. A gimnáziumból a reáliskola első vagy második osztályába iratkozhattak át a tanulók. Abban az esetben kezdhették a reáliskolai tanulmányaikat a második osztályban, ha a természettan és természetrajz tantárgyak első osztályos tananyagából sikeres vizsgát tettek.¹¹⁷

A tanulók iskolai előképzettségéről csak az 1856/57-es tanévből van adatunk. Ekkor az első osztályba beírt 20 tanuló közül 15 a főelemi iskola negyedik osztályából, 1 az aligmnázium első, 2 a második, 1 a harmadik, és 1 a negyedik osztályból került az alreáliskolába.¹¹⁸

Az iskola öt éves fennállása alatt mindvégig igen alacsony volt a tanulói létszám.

A tanulók száma 1857–1861 között¹¹⁹

Tanév	1857.	1857/58.		1858/59.			1859/60.			1860/61. ¹²⁰
Osztály	I.	I.	II.	I.	II.	III.	I.	II.	III.	I–III.
A tanulók száma	20	18	7	15	15	8	17	8	13	27

A táblázat adatai szerint nemcsak az egyes osztályok létszáma volt igen alacsony, hanem a lemorzsolódás mértéke is igen magas. Az 1857-es tanévtől az 1859/60-as tanévvel bezárólag beírt 78 tanulóból¹²¹ 32 maradt ki, a lemorzsolódottak aránya tehát 41%.

A 78 tanulóból 62 a 12–15 éves korosztályból került ki. Ez a négy év korkülönbség is bizonyára érezhető felkészülés-, tapasztalás- és viselkedésbeli különbséget jelentett a tanulók között, hiszen valamennyiüknek azonos tananyagot kellett elsajátítani. Ha pedig tekintetbe vesszük, hogy náluk fiatalabb és idősebb tanulók is voltak az osztályokban, bátran állíthatjuk – hivatkozva a korábbiakban elmondottakra is –, hogy a tanároknak igen nehéz oktatói és nevelői feladatokat kellett megoldaniuk.

A tanulók többsége kecskeméti illetőségű volt. A 78 tanuló közül 56 volt kecskeméti. A 22 vidéki tanuló 9 megye 15 helységéből jött: Heves, Pest-Pilis és Pest-Solt megyéből 3–3, Csongrád, Szolnok és Veszprém megyéből 2–2, Győr-Moson és Sopron megyéből 1–1, valamint a Kiskunságból 5 tanuló.

¹¹⁶ Tudósítvány az 1859/60-as tanévről. 15.

¹¹⁷ Tudósítvány az 1858/59-es tanévről. 29.

¹¹⁸ BKML. A kecskeméti alreáltanodai növendékek beíratáskönyve az 1856/57. tanévre.

¹¹⁹ Az adatok lelőhelye a fentebb hivatkozott beíratáskönyv, valamint az alreáltanoda tanulói-nak névjegyzékei az 1857/58., 1858/59. és az 1859/60. tanévről.

¹²⁰ Az 1860/61-es tanév tanulói névjegyzékei, sem más, a tanulói létszámot közlő iratai nem maradtak meg. A közölt adat *Hanusz István*: Az első huszonöt év a kecskeméti m. kir. áll. főreáliskola életéből c. munkájából való. – Kecskemét, 1895. 3.

¹²¹ Az első osztályokba 70 tanuló iratkozott be a vizsgált időszakban. 8 tanuló gimnáziumból jött, közülük 4 a második, 4 pedig a harmadik osztályban kezdte a reáliskolai tanulmányait – annak ellenére, hogy az előírások szerint ez utóbbi nem volt lehetséges.

A tanulók korösszetétele a következőképpen alakult (lásd a táblázatot).

A reáliskolába beiratkozott tanulók kora 1857–1860 között

A tanulók kora (év)	1857.	1857/58.	1858/59.	1859/60.
		t a n é v		
9	1	–	–	–
10	1	–	–	1
11	2	2	–	–
12	7	6	–	7
13	4	5	10	5
14	3	2	4	3
15	2	–	3	1
16	–	1	1	–
17	–	2	–	1
18	–	–	–	1
19	–	1	–	–
20	–	–	1	–
Ismeretlen	–	–	–	1
Összesen:	20	19	19	20

A tanulók szüleinek foglalkozás szerinti megoszlása a következő volt:

Foglalkozási kategória	Tanulók száma
Gazdálkodó	22
Iparos	16
Kercskedő	11
Tisztviselő	8
Gazdatiszt	5
Közrendű	4
Egyéb	2
Ismeretlen	10
Összesen:	78

Az „ismeretlen” kategóriába a gyermeküket taníttató özvegyasszonyokat soroltam, mivel ilyen esetben a tanulói névjegyzékeknek „a szülő foglalkozása” c. rovatába csupán az özvegy megjelölés került.

A tanulók többségének szülei gazdálkodók és iparosok voltak. A „közrendű” kategóriába soroltak minden valószínűség szerint azok közül kerültek ki, akiket korábban zselléreknek neveztek, – bár erre vonatkozóan nem adnak támpontot a tanulói névjegyzékek bejegyzései. Alreáliskoláról lévén szó, az értelmiségi foglalkozású szülő érthetően kevés.

Az iskola nem volt népszerű. Azok, akiket szolgálnia kellett volna, alig ismerték. – „Alsóbb néposztályunkban csak azok ismerik a reáliskolát, kiktől egy-két tanuló botlott be véletlenül az intézetbe, . . . (és) a tisztesebbek között is találtattak néhányan, kik a reáliskola létezéséről annak fölállításá után sok időre sem tudtak semmit. A mesterségűző osztálytól is csak annyiban van többnek tudomása

ezen intézet fennállásáról, amennyiben ennek egyszer egy részével, máskor az egészsel törtévény már vándorlás újabb szállásra, a szükséges változtatások s felszerelések itt is ott is különféle mesteremberek kezeit igénylék” – írta Szabó József tanár az 1859/60. évi tudósítványban.¹²²

Az iparosok közül kevesen írták be gyermeküket az iskolába. A tanárok ezt az iparosok igen alacsony tanulási hajlamának és annak a ténynek tulajdonították, hogy sokan közülük gazdálkodtak is. Úgy látták, hogy az érdektelenségben a közönyösség és a gondatlanság is közrejátszott. A mesterek gyakran elvonták az iskolától az inasait, és a képzésük hiányait pótolni hivatott vasárnapi rajziskolába sem küldték el őket. A 40 ezer lakosú város vasárnapi rajziskoláját éveken át mindössze 4–5 tanuló látogatta, és ráadásul ezek tanidejének egy részét is a kötelező istentiszteleten való részvétel töltötte ki.

A tehetősebb városi polgároknak nem volt elég rangos a reáliskola. Pedig a tanárok szerint nem is a műveltség megszerzéséért írták be gyermekeiket felsőbb iskolába, hanem mert a hagyomány úgy diktálta, és nem máshová, mint a szintén hagyományos gimnáziumba. Mindezeket mérlegelve megállapították, hogy a reáliskola nem tudott gyökeret verni Kecskeméten.¹²³

Az 1857–1860 közötti tanévek első féléveinek lezárásával 98 tanulót minősítettek a tanárok. Közülük kitüntetéses első rendű bizonyítványt kapott 11, első rendű bizonyítványt 68, másodrendűt 18 tanuló, 1 tanuló pedig a vizsgatétel előtt kilépett az iskolából. Ugyanezen időszak második féléveinek végén 14 tanuló kapott kitüntetéses első rendű bizonyítványt, 64 első rendűt, 4 másodrendűt, 13 tanuló pedig még az év végi vizsgák előtt elhagyta az iskolát.

Az év végi értékelést megelőzően tehát igen magas volt a kimaradók száma. Ez érthető, hiszen azoknak, akik az év végén másodrendű bizonyítványt kaptak, javítóvizsgát kellett tenniük, különben nem léphettek felsőbb osztályba. Azok a tanulók, akik félévkor másodrendű bizonyítványt kaptak, és a második félévben nem tudtak javítani, és év végén sem számíthattak jobb bizonyítványra, inkább otthagyták az iskolát, semmint vállalták a javítóvizsgát vagy az évméltést.

A minősítési kategóriákat nem azonosíthatjuk a mai érdemjegyekkel. Az iskolai munka értékeléséhez nem számokat, hanem kifejezéseket használtak. A tanulói névjegyzékekben és a bizonyítványokban az erkölcsi viseletet, a figyelmet, a szorgalmat, a korábban ismertetett 11 tantárgyat és az írásbeli dolgozatok külalakját értékelték. Ezek együttes értéke adta a bizonyítvány „rendűségét”.

Az *erkölcsi viselet* rubrikájába a következő minősítések kerülhettek: példás, dicséretes, kötelességű, törvényszerű, illedelmes, szelíd, jámbor, csendes, engedelmes, őszinte, feddhetetlen, elég szelény, kielégítő, kevésbé kielégítő, nem mindig törvényszerű, nyugtalankodó, néha illetlen, kissé élénk, kissé önféjű. A *figyelem* értékelése hasonlóan sokszínű: igen éber, élénk éber, élénk, elég élénk, állandóan feszült, néha szórakozott, szórakozott, csekély, igen csekély, szakadozott. A *szorgalom* lehetett: állandó, elég kitartó, többnyire élénk, kevés, igen változó, változó, néha változó, gyakran változó, lankadozó, csekély, elégséges, nem elégséges, elég állhatatlan, hiányos, időnkénti, néha lankadozó, közepszerű, semmi. A *tantárgyak*nál szűkebb az értékelés skálája. Az itt előforduló kifejezések a következők: kitűnő, dicséretes, elég dicséretes, igen kielégítő, kielégítő, kevésbé kielégítő, majdnem kielégítő, közel kielégítő, alig kielégítő, éppen nem kielégítő, ki nem elégítő. Az írásbeli dolgozatok *külalakjára* vonatkozó értékelő kifejezések: rendes, szabályos, ajánlatos, csinos, igen csinos, tiszta, elég szabályos, többnyire rendes, sokszor tiszta, kevésbé rendes, néha rendes, elhamarkodott, szabálytalan, tisztátalan, sokszor rendetlen, nem ajánlatos, helytelen, rendetlen.

A *bizonyítvány minősítései* lehetnek: kitüntetéses első rendű, első rendű, másodrendű, harmadrendű. A tanulók többsége, mint azt fentebb említettem, első rendű bizonyítványt kapott, bukás csak ritkán fordult elő. A tanulókat minden év végén a mutatott teljesítményük szerint rangsorolták, pontosan megszabva minden egyes tanuló helyét az osztályon belül. A „rendűség” azonossága tehát nem jelentett azonos értéket. Az osztálytanárok az osztálykönyvekbe minden tanuló neve mellé beírták, hogy az osztály tanulói között az illető hányadik helyen áll. Ennek a rangsornak megfelelően alakult minden félévben az ülésrend. Az első padokban ültek a legjobbak, a többiek a rangsornak megfelelően követték őket.

¹²² Tudósítvány az 1859/60-as tanévről. 3–4.

¹²³ Uo. 8–13.

Az 1858/59-es tanévtől a tanulói névjegyzékek „Jövendő hivatása” rovatát is kitöltötték az osztálytanárok. E bejegyzések alapján fogalmat alkothatunk arról, hogy a reáliskola milyen pályák elérésére képesítette tanulóit, illetve, hogy a tanulók számára mely pályák voltak csábítóak és elérhetőek.

Az 1858/59-es tanévben a 15 elsős közül 10 szerette volna folytatni a tanulmányait a reáliskola befejezése után. A másodikok közül csupán 2 jelezte a továbbtanulási szándékát. A harmadikosoknál a választott élethivatást tüntették fel, e szerint 2 tanuló néptanító, 2 gyógyszerész, 2 gazda, 1 kereskedő szeretett volna lenni, a nyolcadik tanuló pedig nem tudta, hogy mit válasszon. Az 1859/60-as tanévben a 8 másodikból 2 kereskedői, 3 mérnöki, 2 iparos és 1 építész pályára készült. A harmadikosok közül 3 kereskedőnek, 3 tanítónak, 2 iparosnak, 1 kertésznek, 1 pedig hivatalnoknak készült, 3-nál a rubrika üresen maradt.

E kevés adat birtokában kell megállapítanunk, hogy az alreáliskola betöltötte feladatát, céljának megfelelően elsősorban a műszaki, ipari és kereskedői pályák igényes utánpótlását biztosította.

Az iskolában az oktatás nyelve mindvégig a magyar volt. Mint korábban említettem, a magyarul nem beszélő Wolf Alajos tanár kinevezését nem is fogadta el a város, és a kinevezés megemmisítéséhez a helytartótanács is hozzájárult. A helytartótanácsból érkező leiratok német nyelvűek voltak, a más hivataloktól érkező levelek többsége is németül íródott – kivételt általában a helyi városi tanácstól és a Kecskeméten működő egyéb, egyházi és világi hivataloktól érkező levelek képeztek. Az iratok felzetére az igazgató rövid tárgykivonatot írt, minden esetben magyarul. A tanértekezleti jegyzőkönyvek mindig magyarul készültek. Ezeket fel kellett küldeni a helytartótanácsnak, ahonnan ellenőrzés után észrevételekkel küldték vissza őket. Az észrevételeket magyarul írták.

Az iskola megszüntetésének körülményei

Az 1861. március 8-i városi közgyűlés Tanügyi Bizottmányt hívott életre, amelynek feladatául adta, hogy terjesszen elő javaslatot a meglévő iskolák fejlesztéséről és új iskolák felállításáról, mérje fel a szükségleteiket, és készítsen tervezetet a felmerült gondok megoldására.¹²⁴ A bizottmány elnökekül Kovács József tanácsnokot, tagjaiul 12 képviselőtestületi tagot választottak meg, köztük Suhajda Sándor gimnáziumi, Lubrich Ágoston alreáltanodai és Zimmermann Jakab elemi iskolai igazgatót.¹²⁵

A bizottmány javaslatát az 1861. augusztus 26-i közgyűlés tárgyalta. A javaslat szerint az alreáliskolát, mint főként az anyagi érdekek emelésére irányított tanintézetet hasznos volta miatt továbbra is fenn kell tartani, mert míg a gimnázium az általános műveltség megszerzéséhez nyújt alapot, addig a reáliskolában a fő figyelmet a tanulók gyakorlati képzésére fordítják. Az iskola népszerűtlenségének okát a bizottmány az iskola felekezeti jellegében látta. Azt javasolta, hogy közös városi tanintézetet alakítsák át, és a tanárok megválasztásánál is tartsák meg az alternatív elveket. Ezen túl, minthogy a város lakosságának túlnyomó része földműveléssel foglalkozik, az alreáliskolához kapcsolt gazdasági tanfolyam megszervezését kezdeményezte a bizottmány. A tanulói létszám növelése érdekében erkölcsi és anyagi kényszer bevezetését ajánlotta. Az erkölcsi kényszer abban állott volna, hogy a hitfelekezetek lelkészeinek legalább kéthavonta buzdító beszédet kellett volna intézniük a szülőkhöz az iskoláztatás előnyeiről. A fizikai kényszer pedig azt jelentette volna, hogy a szülőket és a mestereket pénzbírság terhe mellett rá kellett volna szorítani arra, hogy a gyermekeiket, illetve inasait az iskola szorgalmas látogatására serkentsék.

A közgyűlés a bizottmányi javaslattal ellentétben feleslegesnek tartotta az alreáliskola fenntartását, elsősorban azért, mert túlságosan kevés tanuló látogatta, másrészt pedig úgy ítélte meg, hogy ahol van két gimnázium, ott alreáliskolára nincs szükség. Ezekre az okokra hivatkozva a közgyűlés Csányi János polgármester javaslatára megszüntette az alreáliskolát. Elismerte ugyan az iskolának a közművelődésre gyakorolt jótékony hatását, de érvényt szerzett annak a meggyőződésének, hogy ha a felszoltott alreáliskola beolvasztásával átszervezik a gimnáziumokat és a reáltárgyakat alaposabban tanítják, azok pótolják majd a reáliskolát. A közgyűlés felhívta az egyháztanácsokat, hogy nyújtsanak be tervezetet a reáltárgyak beosztásáról és az ezzel kapcsolatos költségekről. Utasította a Tanügyi

¹²⁴ BKML. Kecskemét városi közgyűlési jegyzőkönyve – a továbbiakban: közgyűlési jkv. – 10/1861. sz. bejegyzés.

¹²⁵ Uo. 22/1861. sz. bejegyzés.

Bizottmányt, hogy készítsen javaslatot az alreáliskolai tanárok helyzetének megoldására és gondoskodják az iskola tulajdonában volt tanszerek felhasználásáról.¹²⁶

Az alreáliskola igazgatója óvást emelt a közgyűlési határozat ellen. Beadványában a Tanügyi Bizottmány véleményére hivatkozott, és leszögezte, hogy a bizottmány által megállapított tény, mely szerint a gimnázium nem pótolja a reáliskolát, a közgyűlés nem hagyhatja figyelmen kívül. Kimutatta, hogy az alreáliskola megszüntetése mellett felsorakoztatott érvek nem helytállóak. Hivatkozott Suhajda Sándor gimnáziumi igazgatóra arra a megállapítására, hogy a gimnáziumban sem kedvezőbb a tanulói létszám a lakosság számához viszonyítva, sőt az elemi iskolában sem sokkal jobb a helyzet. Lubrich Ágoston szerint a Tanügyi Bizottmány éppen az ellenkezőjét állapította meg annak, mint amit a közgyűlés képviselt és elfogadott. Méltánytalannak tartotta, hogy a döntést megelőzően őt nem hallgatták meg.¹²⁷

Az igazgató próbálkozása azonban nem vezetett eredményre. Hiába kérte a közgyűlést, utasítsa őt részletes jelentés összeállítására, az az augusztusi határozattal véglegesen elintézetnek tekintette az ügyet, és az óvást mint illetéketlen és sértő szövegű tárgyalás nélkül visszaadni rendelte.¹²⁸ A döntésen nem változtatott a helytartótanács 1861. szeptember 12-i ülésének határozata sem, amelyben felhívta a városvezetés figyelmét arra, hogy az ügyben nem illetékes dönteni. Kérte, hogy tegyen jelentést az alreáliskola megszüntetésének körülményeiről, és felszólította, hogy minden további lépéstől tartózkodjék. A közgyűlés válasz nélkül hagyta a leiratot,¹²⁹ illetve csak az 1862. június 23-i ülésén tért vissza az ügyre. A válaszirat szerint az újonnan alakult képviselőtestület pótolja a mulasztást, amit elődje „az akkori idők szellemében” a leirat félretételével elkövetett. Az iskola megszüntetésének indokai ugyanazok, mint az elődökéi: a kitűzött célnak, a megszabott feladatnak nem felelt meg, mert kevés tanuló látogatta, és ahol gimnázium van, ott nincs szükség reáliskolára.¹³⁰

A Tanügyi Bizottmány az 1861. október 25-i rendkívüli közgyűlésen nyújtotta be a menesztett reáliskolai tanárok további sorsára vonatkozó javaslatát. Egy-egy évi fizetésük kiutalását tartotta méltányosnak, tekintettel arra, hogy helyben nem tudják biztosítani a megélhetésüket, az elutazás pedig nagy költséggel jár. Ezért a járandóságukat azonnal és egy összegben javasolta kiadni, tekintet nélkül arra, hogy egy éven belül álláshoz jutnak-e vagy sem. Csak Frank Károly rajztanárral tettek kivételt, akinek felajánlották a városi rajztanári állást. A közgyűlés módosította a javaslatot, amennyiben azoknak a tanároknak, akik időközben állást kaptak – Lubrich Ágostonnak, Tomor Ferencnek és dr. Dékány Rafaelnek – csak fél évi fizetésük kifizetését engedélyezte.¹³¹

A reáliskola tanszereiről az 1861. november 7-i rendkívüli közgyűlés intézkedett. A bizottmány azt javasolta, hogy a két gimnázium között osszák fel őket. Kovács József tanácsnok előadta, hogy a könyvtárat, a fizikai szertárat és a vegytani készleteket már át is vette. A rajzminták gyűjteményét az újonnan szervezendő városi rajziskola fogja megkapni.¹³²

Összegzés

A Kecskeméti Alreáltanoda történetének feldolgozásával az volt a célom, hogy megismerjem és megmutassam egy abszolutizmus kori iskola hétköznapijait. Az abszolutizmus korának oktatási viszonyairól többnyire csak sablonok élnek a köztudatban. A korszakról mindenkinek és csaknem kizárólag a németesítés jut az eszébe. Ami természetesen létezett, de tudnunk kell azt is, hogy a Thun-reform anyanyelvi alapra helyezte az elemi iskolai oktatást, hogy a 6–12 éves korúak számára ingyenessé és kötelezővé tette az iskolalátogatást (igaz, hogy a gyakorlati megvalósítás még sokáig váratott magára).

¹²⁶ Uo. 205/1861. sz. bejegyzés.

¹²⁷ Történetkönyv 23–24. és tanácsi ir. 3106/1861.

¹²⁸ Közgyűlési jkv. 213/1861. sz. bejegyzés.

¹²⁹ Uo. 235/1861. sz. bejegyzés.

¹³⁰ Tanácsi ir. 317/1862.

¹³¹ Közgyűlési jkv. 263/1861. sz. bejegyzés.

¹³² Uo. 281/1861. sz. bejegyzés.

Ez a reform hozta létre az oktatás egységes rendszerét, s a középiskoláknak csak egy részét, és korántsem mindegyiket nyilvánították német anyanyelvűvé.¹³³

A reáلتudományok felé forduló új iskolát nem fogadta be az alföldi nagyváros. Nem tudott eljutni azokhoz, akiknek gyermekeit a gyakorlati pályákra kellett volna felkészítenie, és ami végzetesnek bizonyult, a város vezetőit sem tudta meggyőzni létének jogosságáról. A városi vezetés nem látta be a reáliskola és a gimnázium céljai közötti különbséget. Pedig az igazgató és a tanárok igyekeztek minden alkalmat megragadni ennek hangsúlyozására. A „Tudósítvány”-ok cikkei ugyanúgy ezt a célt szolgálták, mint pl. az iskola pecsétje, amelyre egy eke tartotta nyitott könyvre helyezett körző, ecset és festőpaletta került, jelezve, hogy az iskola az elmélet mellett a gyakorlatra is súlyt helyez.¹³⁴ Az iskoláról dönteni hivatott közgyűlés azonban – az általa kiküldött Tanügyi Bizottmány állásfoglalása ellenére – kitartott azon véleménye mellett, hogy ahol két gimnázium van, ott nincs szükség reáliskolára. Nem mérlegelte, hogy az iskola minden tekintetben új intézmény, amelynek az eltelt néhány év nem lehetett elég arra, hogy utat találjon a lakosság széles rétegeihez.

Bizonyára nem kis szerepet játszott ebben a Béccsel való szembenállás hangulata, a meggyőződés, miszerint ami Bécsből jön, az a magyarnak jó nem lehet, és az a hír is, hogy a helytartótanács is foglalkozik az alreáltanodák megszüntetésének kérdésével. A polgármesternek e tárgyban 1861. augusztus 6-án kelt érdeklődő levelére szeptember 2-án érkezett válasz, amely szerint „az alreál iskoláknak jövőre mikép leendő fenntartása vagy átalakítása tárgyában a M. K. Helytartó Tanács által kinevezett bizottmány tanácskozásait bevégezvén, az alreál iskolák jövő sorsát illetőleg azon nézetben állapodott meg, hogy az alreál iskolák helyett jövőre úgy nevezendő polgári iskolák állíttassanak 3 osztályllyal és 4 tanárral, oly módon, hogy a 3^{ik} elemi osztályból a tanulók tetszésük szerint mehessenek át vagy a polgári iskolába, vagy az algymnasiumba; – addig azonban, míg ezen véleménye a bizottmánynak a Helytartó tanács és Cancellaria által felülvizsgáltatván érvényre emeltetnék, az eddigi állapot meghagyandó.”¹³⁵ Ez a tény azonban nem befolyásolhatta döntésében a képviselőtestületet, hiszen a döntés az iskola megszüntetéséről augusztus 26-án született.

A Kecskeméti Alreáltanoda tehát 1861-ben megszűnt. Nem egészen tíz év múlva azonban, az 1870/71-es tanévben mint négyosztályos Kecskeméti m. kir. áll. Alreáltanoda újjáéledt, mégpedig dr. Dékány Rafaelnek, az alreáltanoda hajdani vegytan tanárának a vezetésével.

¹³³ Lásd Magyarország története 1848–1890. 467–472. és *Mészáros István: Neveléstörténeti disszertációkat olvasva. Magyar Pedagógia.* 1982. 3. sz. 270–271.

¹³⁴ Tanácsi ir. 6756/1859.

¹³⁵ Ua. 3026/1861.